

Elsa Scheelen eta genero gatazka

Ander Iturriotz Lauzirika

Modernitatearen soziologia zehatza egiten du Txillardegik *Elsa Scheelen* nobelan. Hain kritika txarrak, hain kritika gra-tuitoak izan zituen literatur sorkuntza horretan, kristautasunaren krisia argudiatzearekin batera, lau borroka garaikide aurkezten baitzaizkigu hari bakar batean: klase borroka, nazio borroka, hizkuntza borroka eta genero borroka.

Gizonen eta emakumeen arteko harremanak kutsatzen dituen genero bereizgoa interesatzen zaigu orain.

Elsa da nobela honetako protagonista nagusia, protagonista bakarra, agian —bigarren protagonista, Pierre, neurri batean, artefaktu bat baino ez baita Elsaren mendeku gogoa-arentzat—. Emakumea, Elsa, gizonen gizartearen zampaketa jasaten duen emakumea.

Txillardegiren nobelagintzan agertzen den protagonista femenino nagusi bakarra da Elsa, bestalde, Leturia, Peru, Antton Ezkizunekoa, Putzu, Antton Labartzakoa... Txillardegiren *alter egoa* ez den pertsonaia bakarra, agian¹. Iturria ere exogenoa da: Belgikako erbeste-aldian ezagutu zuen lankide baten istorio pertsonaletik edan zuen autoreak².

Beste emakumerik agertzen da protagonista maskulino nagusien inguruan, noski, baina beti bigarren mailakoak, ia entitaterik lortzen ez dutenak. Agertzen dira, protagonistaren maitasuna sortarazi duten emakumeak, Miren, *Amaia*

¹ Txillardegiren lehen nobelari buruz Mitxelena esandakoa baieztatu egiten da, gure ustez, gainerako nobeletan. Markos Zapiain ez dator bat horrekin, halere (Ikus, *ETAkideen ametsak*, Elkar, Donostia, 2011, 105-106).

² Txillardegi, in Agirre, J.: *Hitza hitz. Txillardegirekin solasean*, Elkar, Donostia, 1996, 146. or.

(edo Axun), Alazne, Garazi, eta, batez ere, protagonisten en-gaiamendu politikoarekin konplize ezinbestekoak diren Ant-ton Ezkizunekoaren izeba eta Antton Labartzakoaren ama-arrebak. Baina, tradizionalak ez ezik, oso paper subsidiarioak dira. *Haizeaz bestaldetik* nobelan hauek ez bezalako emakume indartsu bat agertzen den arren, giro sinbolistak jaten ditu haren ezaugarriak, gorpuztu baino gehiago, irado-ki egiten da.

Elsarekin, ordea, mundua ulertzeko beste ikuspegi bat da-rabil Txillardegik. Existenzialismoak zizelkatu dizkion oina-rrizko kategoriak ez ditu utziko oraindik, baina ezberdinak izango dira baldintzagarriak nobela horretan. *Leturiaren egunkari ezkutua*-n, jainkorik behar ez duen giza aberearen itolarria islatzen duten konstanteak izango dira denbora jo-ankorra, bakardadea, aukeratu beharra, nahikunde aseezina-ri, une berean, aurre eta men egin beharra, etsipena... *Peru Leartza'koa*-n, berriz, kapitalismoak dakarren hertsapen produktibistak sortzen duen larritasuna gehitu behar zaio, berez zorabiagarria, eutsiezina bilakatu den giza abere moder-noaren existentzia sakonari. Elsarekin, ordea, kategoria horiek guztiak unibertso femenino bati lotuko zaizkio, eta eraldatu egingo da haien logika: esaterako, Leturia eta Perurentzat den-bora azkar badoa joan, Elsarentzat geldo dabil, ibili, bizitzaren erreka barea —batzuetan behera, beste batzuetan gora—.

Gizonen munduan hertsatuta bizi den emakume horren itolarri *sui generis* hori aztertu nahi dudanez, aurreko nobe-letan garatzen diren kategoria nagusiak ekarri beharko di-tut, lehendabizi —modu mugatuan, beti ere, emakume baten itolarria ulertzeko emakume izan beharko bailuke batek; generoaren antropologiatik, gorpuztaren bizipene-netatik erdietsi, ikuspegi femenino hori—.

Asko aztertu du kritikak existentzialismoak Txillardegiren lehen nobelagintzan izan zuen eragina³. Areago, kritikak horixe aztertu du, bereziki, Txillardegiren nobelagintzan. Esan nahi baita, bestelako nobelagintzak ez duela piztu beharko lukeen arreta literatur adituen artean, autorearen ekarpena existentzialismoarekin amaituko balitz bezala⁴. Dena den, Elsa Scheelenen nortasuna eta bizitza esperientzia osatzeko, ezinbestekoa zaigu jadanik ongi esanda dagoena errepikatzea, labur, ahal izanik.

I. Existentzialismoa gizonen munduan

Europa osoan indarrean zegoen giro existentzialistan erabat baitaraturik⁵, Txillardegiren lehenengo bi nobeletan deskribatzen den mundua, gizon buru-jabe, gizon sortzaileen mundua da. Ilustrazioaren helburu zaharra eramango baitu azken bururaino existentzialismoak: *sapere aude*, har-

³ Ikus, jatorriz erdaraz idatzi bazen ere, itzuli ostean, euskal kritikari bidegile izan den, Otegi, K.: *Pertsonaia euskal nobelagintzan*, Gero, Bilbo, 1976. Euskaltzaindiak ale berezia eskaini zion *Letuariaren egunkari ezkutua* nobelari (Euskaltzaindia, *Euskara*, Bilbo, 2007, 2). Ikus, halaber, UEUK Txillardegiri egin zion omenaldiaren barruan, Azurmedi, J.: «Kierkegaard-en 'egunkari ezkutua'», in, *Txillardegi lagun-giroan*, UEU, Bilbo, 2000, 116-135. or.

⁴ Ikus, adibidez, Olaziregi, M.J.: *Euskal elaberriaren historia*, Labayru, Bilbo, 2002; Kortazar, J.: *Euskal Literatura XX. mendea*, Prames, Zaragoza, 2003; Aldekoa, I.: *Euskal literaturaren historia*, Erein, Donostia, 2008.

⁵ Azurmendik jaso du ongi existentzialismoak Euskal Herrian izan zuen eragina: «Existentzialismoa elizan, modan, kulturen, Juan San Martin«Otsalar» edo Mikel Lasaren poesian, Xalbador Garmendia-ren teatroan, Txillardegiren saioan, edononatsu aurki daiteke gerrondoko Euskal Herrian. Seguruena, gaur beste ismo bat gehiago da guretzat. Aspaldiko kontu bat. Bere garaian, Europa gaiztotik izarria bezala zetorren uholde gaizto bat zen euskaldun zintzoentzat (eta ia euskaldun denak ziren zintzoak orduan)» (Azurmendi, J.: «Kierkegaard-en 'egunkari ezkutua'», in, *Txillardegi lagun-giroan*, *op. cit.*, 120. or.). Existentzialismoarekin hasi baitzen garai hartako Euskal Herrian paradigma berri bat: «Kultura zahar horren ihesi, existentzialismoak —Espainian debekatua egotean erakusten zuen erakarmenaz gain — mintzaira bat eskaintzen zuen, paradigma bat, unibertso bat, globalki aurreko guztiarekin hausteko (erlijioarekin, politikarekin) eta salto batetik mundu berri batean paratzeko» (Azurmendi, J.: *Oraingo gazte eroak*, Enbolike, Irun, 1998, 128. or.).

tzazu burua ezagutzeko ausardia, hartzazu zuregain gizaki izateko, gizaki egiteko helburua⁶. Delfosko orakulutik hartzen du ideia hori Kierkegaardek: *νοθι σαυτον*⁷.

Nitasun heroiko edo estetiko baten aurrean jartzen gaitu existentzialismoak, bihotzaren bulkada erabiliz⁸, gai dena jainkoari lekua lehiatzeko unibertsoan, gai dena gizarte bizitza arautuari uko egiteko soziologia politikoan. Bere bidea egin behar baitu giza abereak, inork erraztuko ez dizkion erabakiak hartu, inork gidatuko ez dizkion urratsen bidez egin, bidea:

Gizonak bere baitan arkitu bear dik bidea⁹.

Zer aurkitzen du, ordea, bere baitara biltzen denak? Existentzia partikularra, gauzarik handiena eta beldurgarriena¹⁰. Eta bakardade existentziala, bakardade estalezina aurkitzen du batek bere baitan. Ikusten du, bizitza bakar-dadea dela, banakotasun erradikala dela bizitza, Unamunok dionez¹¹.

Baina gizon heroikoak, Elsak ez bezala, ez dio beldurrik bakardade horri, sortzailea baita, askatzailea baita bakar-dadea, etikoki bete, antropologikoki asea.

⁶ Kant, I.: «Respuesta a la pregunta: ¿Qué es la Ilustración», in, Askoren artean, *¿Qué es la Ilustración?*, Tecnos, Madrid, 1993, 17. or.

⁷ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, Espasa-Calpe, Madrid, 1982, 100. or.

⁸ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, Tecnos, Madrid, 1987, 38. or. Unamunoren ustez, pentsatu ezezik, izan egin behar du gizakiak «con todo el cuerpo y toda el alma, con la sangre, con el tuétano de los huesos, con el corazón, con los pulmones, con el vientre, con la vida» (*Del sentimiento trágico de la vida*, Espasa-Calpe, Madrid, 1985, 36. or.)

⁹ Txillardegui: *Peru Leartza'ko*, Elkar, Donostia, 1979, 112. or.

¹⁰ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, op. cit., 1987, 63. or.

¹¹ Unamuno, M.: *La agonía del cristianismo*, Alianza, Madrid, 1992, 73, 79. or.

Bakardadea

Ez gaitu harrituko, beraz, Txillardegik giza aberearen bakardadea aurkeztea idatzi zuen *Leturiaren egunkari ezkutua* estreinako nobelaren aurreneko lerroetan, bakardadearen aitortza hasiera-hasieratik, lehendabiziko hitzetatik:

Bakarrik nago «Zerubide»n.

Baña ez nitzaz urrikaldu, naita etorri naiz-eta bakarrik egotera¹².

Hautua du bakardadea Leturiak.

Bakardadea baita giza abereak bere burua aurkitzeko, bere burua osatzeko daukan laborategi nagusia: bertan nahi beharko ditu elementu existentzialak. Bakardadetik, bere baitatik egin behar du giza abereak *giza abere*, hazi, hezi, nahimenarekin, indibidualtasunarekin adostu.

Eredurik ezin du erabili kanpotik, beste batzuen bidetik ezin du ikasi¹³: denentzat baliagarria denarekin, mugimendu arautuarekin, ohitura adostuarekin ez luke egingo biderik¹⁴. Jantziko duen alkandora bere neurrira beharko du josi, Kierkegaardek dionez¹⁵, partikularitasuna bere partikularitasunarekin irabazi¹⁶. Guztientzako araupetzen duen lurralde horretatik kanpo ibili beharko du partikularrak, jakinik, ez duela inor aurkituko ondoan¹⁷.

¹² Txillardegik: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 21. or.

¹³ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, op. cit., 103. or.

¹⁴ *Ibidem.*, 45. or.

¹⁵ *Ibidem.*, 37. or.

¹⁶ *Ibidem.*, 45. or.

¹⁷ *Ibidem.*, 63. or.

Beste batek egindakoa errepikatuko du, halabeharrez, bizitzak aurrez aurre jarriko dizkion bidegurutzetan, baina inoiz errepikatu gabe besteek egindakoa. Besteek egindakoa errepikatuz gero, bestetasuna izango baikinateke, eta ez gutasuna. Gizanabako bakoitza besteek urratutako bidean hasten da baina beti modu berrian¹⁸. Bizitzan, beti baita originala errepikapena¹⁹.

Nitasuna

Hezi, hazi, denaren gainetik nitasun konkretua eraiki²⁰. Burua jaurtiki existentziara²¹. Bizitzera baikatoz bizitzara, errealizatzeraz²².

Norberekoikerian erori behar badu, erori. Peruren larrian jarri:

Gizadi guzia sakonki begiratzuz, etzaidak neri ajolarik batere. Neri neure burua zaidak inporta: besterik exertxo ere ez²³.

Peru da mundua, mundua ez da ezer bera gabe:

Ezpaia mundurik ni gabe... mundua ez da ezer ni gabe... bada zerbait, bai; badakit. Baña ez da²⁴. Mundua, nerekoiko, «neure» mundua da, besterik ez ...

¹⁸ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, op. cit., 52. or.

¹⁹ *Ibidem.*, 174. or.

²⁰ Unamuno, M.: *Del sentimiento trágico de la vida*, Espasa-Calpe, Madrid, 1985, 35 or. (Ikus, euskaraz, *Bizitzaren sentimendu tragikoaz*, Klasikoak, Bilbo, 1994)

²¹ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, op. cit., 28. or.; *El concepto de angustia*, op. cit., 128. or.

²² Unamuno, M.: *Del sentimiento trágico de la vida*, op. cit., 34, 119. or.

²³ Txillardeggi: *Peru Leartza'ko*, Elkar, Donostia, 1979, 112. or.; ikus, halaber, 119. or.

²⁴ *Ibidem.*, 118. or.

Banakotasuna (ego-tasuna) egoista baita definizioz²⁵.

Grina zapuztu duen garai batean²⁶, gizon heroikoak gizar-tearen gaintik behar du egon, gizar-tearen aurka, eskatzen zaionean. Borroka horrek edertzen du giza aberea²⁷. Behar badu gizar-te otzana gorrotatu, azken bateraino gorrotatu.

Kontraesaneraino eramango du Peru Leartzakoak gorroto hori, neurrigabetasuneraino. Gaixotu egin da halako batean, hogeit egun pasa ditu ohean eta, gizar-tetik ezkutatu-ta bizi denez, ez zaio inor etorri ikustera. Berak gizar-tearekin darabilen zabarkeria zaputza onartu gabe, gizar-teak berekin zor bat duela, gizar-teak berekin arbuioa darabilela sentitu du, eta min hartu du, mendeku gogoaz sortu zaio *bide zabalean*²⁸ doan gizar-tearekin:

Baña, mendekatu egin bearra zegoen neri egindako burla; eta, berriz ere, sekulan baiño tinkoago, iñorekin ez ateratzea erabaki nuen. Gizadia gorroto nuen; etsai zitzaizkidan danak, eta etsaitzat artu bear nituen.

Eta orixe egin: arrezkero, beti atera izan naiz bakarrik (...).

Ez itzik, ez lagunik... Neure burua, eta kitto²⁹.

²⁵ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, op. cit., 81, 98. or.

²⁶ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, op. cit., 6, 34. or.; *El concepto de angustia*, op. cit., 144. or.

²⁷ Kierkegaard, S.: *Diario de un seductor*, Destino, Bartzelona, 1988, 120. or. (Euskaraz, *Seduzitzailearen egunkaria*, Klasikoak, Bilbo, 1994); *Temor y Temblor*, op. cit., 130. or.; Unamuno, M.: *Del sentimiento trágico de la vida*, op. cit., 65, 107, 221. or.

²⁸ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, op. cit., 130. or.

²⁹ Txillardegui: *Peru Leartza'ko*, op. cit., 120. or.

Gorroto estetiko horren aldean, ikusiko dugunez, Elsak giza abere ahul eta konkretu bat baino ezingo du gorrotatu, hartaz maitemindu den Pierre langile-apaiz inozoa, hain zuzen.

Sasi-bizitza

Masa gizartea sortu zenetik, teoria soziologikoak hain sakonki aztertu duen kultura estandarizatu eta homogeneizatu batean³⁰, nortasuna indartu nahi duenak bestetasun masifikatua ukatu behar du derrigorrez. Hitzontzikeria, fribolitatea ekidin; jendetasunaren jai nasaiak utzi; distrakzio-bideei, galbideei itzuri³¹.

Leturia ezkondu egin da Mirenekin, familia bat osatzeko bidean jarri da, gizarte burgesak agintzen duenez, baina, udara labur baten ostean, berehala utzi ditu ezkontzaren lokarriak eta, halaber, ezkontzaren lokarriak irudikatzen duen gizarte bizitza konbentzionala, gizarte ituna, egin-beharra, araudia, ohitura... guztientzat balio duen eredia, alegia. Gehiago hazi behar zuen bere nortasunak.

Peruren kasua erradikalagoa da, hein batean. Mitxelenak antzeman zuen ongi, Peruren begiek kanpoan dakusaten guztia dela sasizkoa, alegia, bizitza tradizionalaren ukapena absolutua dela: sasi absolutuak antzematen ditu gizarte bizi-tzan, sasi-helburuak, sasi-kezkak, sasi-bakeak³² ..., dena zaio sasizkoa konbentzioen barruan.

³⁰ Ikus, adibidez, masaren sorrera modernoan, Kracauer, S.: *La fotografía y otros ensayos. El ornamento de la masa I* [1927], Gedisa, Bartzelona, 2008; *Los empleados* [1930], Gedisa, Bartzelona, 2008; *Construcciones y perspectivas. El ornamento de la masa II* [1927], Gedisa, Bartzelona, 2009. Garapen garaikideagoetarako, Ritzer, G.: *La McDonalización de la sociedad*, Ariel, Bartzelona, 1996; Bégout, B.: *Zerópolis*, Anagrama, Bartzelona, 2007; *Lugar común. El motel americano*, Anagrama, Bartzelona, 2008.

³¹ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, op. cit., 144. or.

³² Mitxelena, K.: *Mitxelenaren idazlan hautatuak*, Etor, Bilbo, 1072, 337. or.

Arrakasta ere ezagutu du, industria bat antolatu eta aberastu eginda. Baina muzin egingo dio gizarte burgesaren oinarri eta ardatz den diruari berari: Aurrezki Kutxan diru mordoan duen arren, diruak sasi-bake higuigarria besterik ez dio eskaintzen³³. Beretzat nahi ez duen gizarte antolaketan modernoarekin, dirua bihurtu baita absolutua, dirua, guztiaren gakoa, hasiera eta amaia³⁴, alegia, sasi-beharra³⁵.

Sasizkoa den horri guztiari uko egitea ez da hain erraza, noski. Inork urratu ez duen bidea da. Lagun batekin erdibana antolatu duen entrepresaren partaidetza saldu eta lan egiteari utzi dionean, ez daki nola baliatu lehen ongi arautua izan duenaz: burua osatzeko, nitasuna elikatzekeo denbora osoa duen arren, sasi-eginkizunei lotu zaio³⁶. Baina kaos hori berak aukeratu du, bederen.

Elsa Scheelen ez da konturatuko gizartearen hertsape-nak ezarri dizkion arau eta jokabide aizunez, harik eta senarraren arbuioa jaso arte. Handik aurrera, bai, lehenago onartzen zuen guztia bilakatuko zaio sasizko. Baina modu subsidiario batez, modu puntualki eragin batez. Handik aurrera, ezkontzak eskaini dion bizitza sasi-bizitza izango da³⁷. Senarrarekin partekatu duen etxe burgesa ez da etxea izango, sasi-ostatua izango da, sasi-zuloa³⁸, bakardadearen habia hotza. Jende aberatsak eraiki duen luxu eta

³³ Txillardeggi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 90. or.

³⁴ *Ibidem.*, 91. or.

³⁵ *Ibidem.*, 100. or.

³⁶ *Ibidem.*, 101. or.

³⁷ Txillardeggi: *Elsa Scheelen*, op. cit., 141. or.

³⁸ *Ibidem.*, 57. or.

diseinuzko mundu burgesa sasi-zuloa irudituko zaio, halaber³⁹; jende aberatsak eraiki duen *habitat* eroso sasi-paradisua izango da⁴⁰.

Leturia eta sexismoa

Ezkontza-lotura hautsi eta Parisera joan ostean, Leturia damutu egingo da eta Mirenen ondora itzuliko. Honek, noski, porrota besterik ez du erakusten, Leturiak erruaren sentipen kristaua onartzen duela, bidenabar. Bere buruarentzat zeukan proiektuan huts egiteak ez du zalantzan jartzen, inola ere, proiektuaren beraren zuzentasuna, aitzitik, agerian jartzen ditu bizimodu heroikoa burutu nahi izateak bere baitan dituen zailtasunak.

Izan ere, Mirenen ondora itzultzean, Leturiak emaztearekin gaizki jokatu duela aitortu du, eta erabat modu konbentzionalean ulertu du gaizki jokatu izana: ezkontza-beharrak hautsi izanari egozten dio errua. Zeren eta ezkontza-lotura horiek lausotu eta askatasuna lortu izatean ez baitago batere jarrera gaitzesgarririk. Erabaki horrek izan dituen ondorio latzak ukaezinak badira ere, Mirenen ezinegona eta gaixotasuna Mireni bakarrik egotz dakizkioke, Mirenen heldutasun psiko-sozial eskasari, alegia, inola ere ez Peruri, sinatu zuen erantzukizun berberaz indargabetu baitu ezkontza-ituna —nahiz eta, agian, argiago, zuzenago adierazi behar zuen zeukan egitasmoa—.

Peruren aldetik jarrera gaitzesgarriren bat ikustekotan, emaztea mendean hartzeko balio izan dionez, sinbolikoki oso esanguratsua den zaplaztekoan ikusi beharko litza-

³⁹ *Ibidem.*, 123. or.

⁴⁰ *Ibidem.*, 128. or.

teke⁴¹ —geroago, amets batean, emaztea bere eskuekin itotzeko erakusten duen gogoan, orobat—. Eta, are gehiago, Leturiak emakumeaz eraiki duen irudi idealizatuan, kultura burges kristauak genero femeninoarentzat moldatu duen emazte-ama arketipo betegintzarrekoa bere egitean, hain zuzen⁴². Genero-distortsio kultural nagusitu horrek eragin du zaplaztekoa, eragiten du, oro har, genero-bortizkeria.

Leturiaren laguna den Jonen bidez salatzen du Txillardegik idealizazio horren arriskua, emakumea, emakumeak, ezkontza baino lehenago ezagutu beharra aldarrikatzen duenean:

Akats bat arkitzen zioat ezkontzari : aurretik ezin probatzea. Nai dutena esango ditek oni buruz « txintxoak » eta ortodosoak » ; baña beti izango duk au milla okerren iturburua. Ta, dirudienez, zuzendu eziñezko okerburua duk⁴³.

Leturiak berak ezingo du izango Jonen hitzak ukatzeko beharrik:

Zerbait erantzuteko zorian egon nai, bañan ez dut tutik esan : zerbait otu arren, ez nuen ikusten esatekoa⁴⁴.

Nazka

Leturia bezala, Peru Leartzakoa bezala, sasi-bizitzari ihesi bizi den giza abere estetikoak nazka sentitzen du konben-

⁴¹ Retolaza, I.: «Leturiaren egunkari ezkutua: gizon eta emakume irudiak», in, Euskaltzaindia, Euskera, 2007, 2, op. cit., 668-669, 688-689. or.; Zapiain, M.: *Txillardegi eta ziminoa*, Susa, Donostia, 2007, 43-44. or.

⁴² Retolaza, I.: *op. cit.*, 687. or.

⁴³ Txillardegi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 83. or.

⁴⁴ *Ibidem*.

tziozko arau eta jokamolde bakoitzaren aurrean. Beste gai topiko bat da nazkarena existentzialistentzat. Sartrek idatzi zuen *La náusee* nobelan, esaterako, lehen aldiz higuina sentitu zuenetik, higuin hori bere buruaz nola jabetu den kontatzen digu gizon batek egunkari ezkutu baten bidez⁴⁵. Eta, dakigunez, Txillardegik Sartre izan zuen beti oso ondoan⁴⁶.

Leturiak nazka sentitzen du, itxuraz, oso modu partikularrean, bere emaztearen aurrean. Jakina, ikuspegi soziologiko batetik, emaztearen bidez, ezkontzak irudikatzen duen bizi moduari dio nazka. Baina oraindik ez da guztiz garatu filosofikoki, kontraesanak ditu. Izan ere, emaztearen *gorpuztasunak*⁴⁷ higuina sortzen badio absolutua —egia, ongia, betegintzarrea... hitz batean, ideien paradigma platonikoa— lehenesten jarraitzen duelako da. Hori izango da, hain zuzen, Leturiaren porrotaren erantzulezako bat, dogmatismoa, Txillardegik, modu sistematikoan, bere obra guztian salatuko duen dogmatismoa.

Bizitza molde *zabal* eta arautuak sortarazten dio nazka Peruri⁴⁸. Nazkaren horditze batek bizi du⁴⁹. Nazka, higuina, okaztadura, goragalea... oso hiztegi aberatsa eskaintzen dio ukatu nahi duen munduak⁵⁰. Gero eta sakonagoa da nazka, matiz berriak, zertzelada pisutsuagoak hartzen ditu nazkak,

⁴⁵ Sartre, *La náusee*, Alianza, Madril, 2011, 40. or. Irakurri gabe neukan nobela hori eta Txillardegiren bilakuntzak eraman nau ikerketa paralelo horretara.

⁴⁶ Txillardegi: *Horretaz. Zazpi saiakera labur*, Elkar, Donostia, 2007, 9. or.

⁴⁷ Txillardegi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, *op. cit.*, 90. or.

⁴⁸ Txillardegi: *Peru Leartza'ko*, *op. cit.*, 3. or.

⁴⁹ *Ibidem*, 35.

⁵⁰ *Ibidem*, 62, 70, 86, 90, 103, 104.

denborarekin. Hasieran, pragmatikoak, krematistikoak ditu oinarriak: dirurik gabe dabil, beti zorretan; lan aspergarria du bulego batean⁵¹. Baina, ikasketa prozesuan barrena, intelektualizatu, absolutizatu egingo da nazkaren sorrarazlea.

Areago, giza abereak berak emango dio nazka eta goragalea Peruri: giza aberearen animaliatasunak emango dio goragalea, hain zuzen⁵². Gizon burusoil bat ikusi du, halako batean, eta ezin izan du jasan ikuskizunaren itsusia: ile asko ez, baina gutxi duen animalia ikusi du, aurpegi eta kasko hinguigarriak dituena⁵³.

Mundua bera ezabatu duenean, ezerezaren filosofia edo mistikarekin saiatu baita sasi-bizitzari ihes egiten, hutsunea perturbatzen duena oro zaio goragale iturri: bere burua, giza abereak, animaliak, denbora eta espazioa... betegarri izan beharke lukeen ezereza ilunak berak goragalea ematen dio⁵⁴.

Elsa Scheelenek ez du Leturiak edo Peruk baino nazka gutxiago sentitzen. Nazka hori, ordea, Leturiak eta Peruk partekatzen duten gizonen gizarteak inposatzen dion guztiarekikoa da. Nazka berezia da Elsarena, nazka femeninoa, nazka feminizatua, agian.

Denbora igarokorra

Dena aldatu nahi du giza abere heroikoak, baina horretarako denbora laburra duela ohartzen da: arinegi doakion denbora ere borrokatu behar du, hortaz.

⁵¹ *Ibidem*, 3. or.

⁵² *Ibidem*, 143. or.

⁵³ *Ibidem*, 103-104. or.

⁵⁴ *Ibidem*, 118-119. or.

Denboraren igarokortasuna geldiarazi nahi duela aitortzen digu Leturiak,⁵⁵ konturatzen baita, besteak beste, denbora doanez, joan, denbora joankor hori alferrik xahutu besterik ez duela egiten giza abereak⁵⁶.

Azurmendik esan zigunez, Leturia aukeratu beharrak durduzaten badu, batez ere, Peru Leartzakoa iragankortasunaren oinazeak erdibitzen du⁵⁷. Perurekin zentrala bihurtuko da denboraren igarokortasuna: denbora aurrera doan bitartean, paradoxikoki, atzera egiten baitu haren poztasunak⁵⁸. Hori da giza bizitzak dakarren arazorik lehena, bestelako behar gogor eta morroiekin ere nekez ezkutatuko dena:

Lanegin bearra zigor bat da; baña ez lanagatik beragatik, geure burua eta geure egiazko prolema izkutatzen digulako baizik. Eta, zein da au ba? Onatx emen: denboraren igesa⁵⁹.

Abiadura gera ezinean doakio Peru Leartzakoari denbora, oso azkar, aurrera eta aurrera: berehala doazkio sei egun, eta urte bat, eta bi, eta joango zaizkio berrogei⁶⁰. Hogeita zazpi urte besterik ez duen arren, gaztaroa huskeriatan agortu zaiola sentitzen du:

Agian nik aukerarik izan ba nu, zerbaitetara iritx nindekan. Baña, uskeriatan akabatu zaidak gaztaroa.

⁵⁵ Txillardeggi, *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 132.

⁵⁶ *Ibidem*, 134. or.

⁵⁷ Azurmendi, J.: «ltzaurre», in *Peru Leartza'ko*, op. cit., VIII.

⁵⁸ Txillardeggi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 16. or.

⁵⁹ *Ibidem*, 98. or.

⁶⁰ *Ibidem*, 22. or.

Orain, hogei ta zazpi urterekin, berandu duk edozer-
tarako⁶¹ .

Denbora joankorrarena eritasun harrigarria da: gero eta urrutiago, gero eta iristezinago jartzen dizkio dauzkan helburuak Peruri⁶² . Tristatu egiten du denboratasunak. Gorroto du denboratasuna:

Askok uste duenez, bein iltzen gaitu denborak: erioztan. Baña ori ez da egia: egunero, beti, eten gabe iltzen gaitu. Ez gu bakarrik gañera: gure «nitasunik» ez da, eta gauzetan ere ez dago ezer dirauenik. Denboratasunak irauten du bakarrik: dana itzaltzen da, berak dana egiten du igarokor eta ilkor⁶³ .

Denborak hiltzen gaitu, batez ere, orijinala izan behar den jauziaren errepikapen pertsonalean ohituran, ohikerian jausten bagara⁶⁴ , Peru Leartzakoa bezala:

Badator berriz eguneroko zurrunbilloa: jaiki, lanera, bazkaldu, lanera, gaua eta berriz ere dana. Beti bat. Goizean esnatu, eta arratsaldeko zazprietan gogoa; egun guzian bizi ezbaña iraun eta itxoegin. Eta zazprietan, berriz, bereala aspertu, zer egin jakin gabe askotan. Eta berdin ere biaramunean. Bein eta berriz eta milla bider berdin. Astean bein atsedenalditxo bat: igandekoa. Segundu motz bat; eta mende bat gero Olejua eramaten, paperak kopiatzen, txatxukeriak entzuten... geroz eta zakarrago zijozkidan egunak.

⁶¹ *Ibidem*, 45. or.

⁶² *Ibidem*, 102. or.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, op. cit., 174. or.

Biziera jiraka ari dan kurpil ero bat iruditu zatzaidan goiz artan, geroz eta ariñago dabillen zirimola bat⁶⁵.

Denbora iheskorra delako sentipen horren atzetik, proiektu bat burutu nahi duen giza aberea dago; edo, aitzitik, gizarte-bizitzak inposatu dion sasi-proiektuari itzuri egin nahi diona. Peru Leartzakoak, esaterako, lana utziko du, aberastu duen entrepresa salduko du, beste denboratasun abegitsuago batean baitaratuko delakoan.

Zein proiektu du, ordea, Elsa Scheelenek? Proiekturik gabeko emakumea da. Proiektutzat emaztetasuna agindu dion gizarte batean banatu egin da, senarraren grinei erantzuten jakin ez duelako; edo, gordinago, senar grinatsuak bere beharrak beste emakume batzuekin ase ditzan onartu ez duelako, banatu ere. Proiektutzat amatasuna esleitu dion gizarte batean antzua da, bestalde: antzutasun horri zor dio bitziza osoan pairatuko duen bakardadea. Horregatik joango zaio geldo, aspergarri arraioa, denbora.

Nahikunde aseezina

Grinari men egin, bihozka den taupaden erritmoari egokitu, instantea bizi, preziorik altuena ordaindu instante bakoitzean⁶⁶ ... : horra giza abere sortzailearen proiektuak hartu behar duen metodologia. Baina, instante batean eta hurrengoan, egoera batetik bestera eramango gaituen jautzian⁶⁷, goiburu estetiko hori ez da hain betegarria, hain lasaigarria. Besteak beste, arras aseezinak direlako giza nahikundeak, Leturiak ongi asko ikasi duenez:

⁶⁵ Txillardegui, Peru Leartza'ko, *op. cit.*, 20-21. or.

⁶⁶ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, *op. cit.*, 32. or.

⁶⁷ Kierkegaard, S.: *El concepto de la angustia*, *op. cit.*, 49, 100. or.

Naikundeak eskatzen duena lortzen ez bada, naikundearen almena edo joera gelditzen da erre eta gogotsu. Baña desira lortu ezkerro, izate osoa, nortasun osoa gelditzen da egarri bizian, osotara etsita, nora jo ez dakiela⁶⁸.

Antzeko gogoeta egiten du Peruk, Xabier lagunarekin daukan elkarrizketa batean:

Egarri duk bizia, ezin asezko egarri legorra. Egarriren egarri. Gure eztarri egartsua asetzeko, ondar kiskalgarri bat daukagu ernalgarriztat: bizi-naia. Bizitzen segitzeko nai diagu bizi. Baña bizi gareño, aspertu egiten gaituk, edo larritu. Beraz, etzekiagu zertarako bizi geran; baña bazekiagu larrimiñetik ez dagoela iges-egiterik. Horrela, oitura atsekabe bat egiten duk biziera⁶⁹.

Leturiak kontraesan estalezin hori jasango du, hain zuzen, modu praktikoago batean, Mirenekin ezkontzen denean, alegia, partikularitasuna utzirik, jeneralera iragaten denean. Kierkegaardekin esango dugu, jauzi enpatiko bat eginez:

Ezkon zaitez eta damutu egingo zara; ez ezkondu, eta damutu egingo zara halaber; ezkon zaitez edo ez zaitez ezkondu, biez damutuko zara; ezkondu ez ezkondu, damutu egingo zara⁷⁰.

⁶⁸ Txillardeggi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 102. or.

⁶⁹ Txillardeggi: *Peru Leartza'ko*, op. cit., 25. or.

⁷⁰ Kierkegaard, S.: *Diapsalmata*, EHU, Bilbo, 2007, 49-50 or. Eta jarriatzen du Kierkegaardek: «Barre egizu munduaren erokeriez, eta damutu egingo zara; haietaz negar egin, eta damutuko zara halaber; munduaren ergelkeriez barre egin edo negar egin, bietaz damutuko zara; munduaren ergelkeriez barre edo negar egin, damutu egingo zara (...). Zeure burua urka ezazu, eta damutu egingo zara; ez urkatu, eta damutu egingo zara halaber; zeure buru urka ezazu edo ez ezazu urka, bietaz damutuko zara; zeure burua urkatu ez urkatu, damutu egingo zara. Hauxe da, jaunok, bizi jakinduria orearen esentzia».

Elsaren nortasuna oso bestelakoa da, ikusiko dugunez: Elsak ez du inoiz nahikundearen eraso jasaten, nahikunde propioei ihes egingo balie bezala bizi da, edo, lazgarriagoa dena, emaztetasunetik eta amatasunetik harago, nahikunderik garatu ez balu bezala.

Nahikunderik ez daukan emakumeak, bestalde, desiratzten duten gizonen nahikundeak ukatu besterik ez du egiten. Ukazioak itotzen dio nahikundeak. Batzuetan ematen du jauzi egin nahi duela, nahikunde batzuk elikatu nahi dituela, bakkarkako sexua, adibidez. Baina hori ere ezin du. Beste emakume batekin sexu-harremanak eduki nahiko zituzkeela aitortzen duenean, esaterako, berehala zapuzten du ideia hori. Gatibu du gorputza, gatibu du bihotza.

Arrazoiaren bide etsipengarria

Denbora iragankorraren aurka, nahikunde aseeginaren aurka... existentziaren itsasoa ez da, gainera, bare-barea; aitzitik, burua bertara jaurtitzen duenak zorabioa irabazten du, maiz, itolarria: zalantzak ditu, kontraesanak ditu. Etsipena ere irabazten du.

Egiarekin borrokatzeraz ausartu da Leturia, adibidez, eta ez du lorpen handirik izan langintza horretan:

Etsita nago (...); egiaren billa aurrerago joan, eta illunago dut guztia⁷¹.

Eta geroago, Diogenes zinikoarena errepikatuz:

Ortaz, zer ari naiz ni, ero au, argizari bat eskuan oian izugarrian billaka? Denbora alperrik xautu besterik egingo ez dut, orain arte aurreko guziak galdu duten bezela, ta ez dut aiek baño geixeago ikusiko egiari buruz⁷².

⁷¹ Txillardeggi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 122. or.

⁷² *Ibidem*, 134. or.

Adimenak ez du aurrera bultzatu Leturia, aitzitik, norabait eraman badu, bere ezina adieraztera eraman du Leturia adimenak⁷³. Sinesgarri egin zaizkio absolutuak, betetasuna, osotasuna, gelditasuna, bake egiazkoa, egia hutsa... eta, ezkontzarekin ongi asko ikasi duenez, mugadun sorkariak nekez bete du mugarik ez duena⁷⁴.

Munduak nekez bete ditzake giza aberearen gabezia eta hutsuneak⁷⁵. Ibili behar du baina ez daki nora, ez daki nola:

Illunpe batetik illunpe batera dijoan itsua naiz⁷⁶.

Ibili behar du, bidea lehenetsirik⁷⁷, agian:

Ibilli gaitezen elbururantz; onela bizi gaitezke zoriontsu xamar behintzat. Eta ibilli aal izateko, urritira ditzagun jomugak. Onela jokatzuz, betirako izango dugu nundik ibilli ta noruntz joan, eta amaigabeko bideetan zear gordeko ditugu lillurak eta zorio-esperoak⁷⁸.

Amildegia, eroriak inguratzen du, gainera, ibiltaria. Instantean erabaki behar duenak, dantzari batek bezala jauzia prestatu behar duenak, huts egiteko aukera ere bai baitu⁷⁹.

Leturiak ez du asmatu, Peru erotu egin da eta, Elsak porrota ezagutuko du ezertan asmatzen saiatu gabe ere. Dirudienez, Antton Ezkizunekoarekin, Putzurekin eta Antton Labartzakoarekin, proiektu kolektibo kritiko bati lotu eze-

⁷³ *Ibidem*, 136. or.

⁷⁴ *Ibidem*, 117. or.

⁷⁵ *Ibidem*, 124. or.

⁷⁶ *Ibidem*, 132. or.

⁷⁷ «Método es camino», zioen Unamunok, in *La agonía del cristianismo*, op. cit., 31. or.

⁷⁸ Txillardegi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 118-119. or. Ikus, halaber, 120, 121. or.

⁷⁹ Kierkegaard, S.: *Diario de un seductor*, op. cit., 255. or.

an ez dago sendabiderik. Leturiaren ustekabeko birakuntzak iragarri digu hori.

Itolarria

Giza aberea ito egiten da munduan, errealitatea ezagutuz doan heinean. Itotasun hori partekatzen dute, neurri batean, Txillardegiren pertsonaia guztiek, Leturiak eta Peruk bezala, Antton Ezkizunekoak, Putzuk, Antton Labartzakoak eta, salbuespenik gabe, Elsak.

Sentipen larritasun hori, arnasestu eta ezinegon hori adierazteko, oso metafora sotila eta, bidenabar, ederra, eskaintzen zaigu *Peru Leartza'koa* nobelan. Mozkorti atsekabetu batek esplikatzeko digu nola garatu zuen klaustrofobia, gerra garaian, itsaso azaletik jartikitzen zituzten leherkariei ihes egin ezinik zihoan, zebilen, urpekontzi batean barruan:

Urpeko ontzi edo sumariñoan pasa omen zituen iru urte t'erdi eta Walcheren'go batalla, berak ikusitako azkena, etzitzaion beñere ahaztu (...)

Bere ontzia urpetik omen zijoan. Ondorago jetxi bear omen zutela, ba omen zekiten danak: oartuak zitzaizkion alemanak, eta pittin bat deskuidatu ezker, sakon-bonbaka asi, eta kitto (...)

Ortan zeudela, dunbada izugarri batek. Danak zerraldo erori omen dira. Oartuak dira alemanak dudarik gabe. Eta eskapatu egin bear da urpetik eta egiñaletan. Ura ito-bearra! Ezin bizi, ezin arnasa ar, ezin zutik segi (...) Bera ez asieran, zionez; baña alako ordubete itolarrian pasa ondoren, asi omen da ere arnasa ezin artuz, eta itotzeko zorian bezela. Il pentsatu omen zuen irmo. Arnasa bear omen zuen, aidea, aide bolada fresku bat... Baña ezin...

Atera omen ziran bizirik. Baña ordutik onuntz ezin omen zezakean ordu erdi batez iraun toki itxi batean, kanpora atera bear omen zuen nai ta naiez; ala il⁸⁰.

Marinel horren klaustrofobia, noski, orokorra da Txillardegiren pertsonaietan, munduak sortzen die klaustrofobia:

Oso gutxi baitira itsaso egiazkoan ondoratzen diranak; danok, berriz, ondoratu oi gera geure barne-itsasoan⁸¹.

Horregatik behar dute irten, ibili, zirkulatu, Txillardegiren pertsonaiek, itsasoaren ertzera joan, belardietan etzan, amildegietara gerturatu..., goroldirik ez egin. Bizi nahi dute oraindik, munduak eskaintzen dien bizitoki jasagarri horietan.

Inguruabar horretan, harrigarria da Peru Leartzakoak aukeratzeko duen sendabidea. Munduak sortzen dion itolarriari ihes egiteko babesten da Peru nitasunean. Beste batzuentzat itolarriaren eragile izan daitekeen espazio itxia bera bilakatzen du askatasun-esparru. Itolarria bizimodu bilakatzen du, neurri batean. Peruk, Elsak ez bezala, nahiago izango du etxe-barru kirastu batean egon, kanpokoarekin harremanean sartzea baino:

Lau pareta itxi aiek etzitzaizkidan atsegin. Atea idekita uzteko esaten zidan etxeko andreak asmo gaistokorik iñor etzegoela ta; baña nik naiago nuen arnasarik gabez il, nere burua agirian utzi baño. Eta usai txarra ba zan ere, naiago nuen alare ate bakar ura kisketaz itxi.

⁸⁰ Txillardegi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 30-31. or.

⁸¹ *Ibidem*, 34. or.

Orregatik, barruan era artara egon bear nuelako alegia, zeero ase ninduen kanpotik ezer ikusi gabe bizitzeak⁸² .

Lau hormen artean ere ibil daiteke bat, barru-barrura ibili, eta, une berean kanpora.

Nahiz eta, filosofikoki ikasbidea izan zitekeen zirkulazio zentripetoa⁸³ , erokeriaren sintomekin nahasten hasia den Perurentzat.

Buru-hilketa

Norberaren bidea aurkitzeko ahalegin zail horretan, oso litekeena da zorabioaren menpean jaustea eta onera ezin itzulirik geratzea: Peru, adibidez, gaixotu egin da, burua galdu du. Erabakiaren atzetik baitator erabakia, erabaki-behar beti berria, itolarriaren atzetik baitator itolarria⁸⁴ . Eroriko zara eta, altxatu orduko, berriro eroriko zara.

Giza abere guztiek, ordea, ezin diote aukeraketaren eta erabakiaren dialektika zorrotz horri eutsi bizitza osoan barrera, eta gertagarria da norbaitek burua hiltzea, buruaz beste egitea⁸⁵ .

Lehen pertsonaia gatazkatsuetan⁸⁶ ez ezik, konstantea da buru-hilketaren irudia Txillardegiren nobelagintzan: Leturiak burua botako du amildegi batean behera⁸⁷ , Peru burua

⁸² *Ibidem*, 138. or.

⁸³ Kierkegaard, *El concepto de la angustia*, *op. cit.*, 181-184. or.

⁸⁴ *Ibidem*, 138. or.

⁸⁵ *Ibidem*, 185. or.

⁸⁶ Otegi, K.: *op. cit.*, 119. or.

⁸⁷ Txillardegi: *Leturia-ren egunkari ezkutua*, *op. cit.*, 145. or.

botatzen saiatuko da Leturiaren amildegi berean⁸⁸, *Itsasoaz bestaldetik* nobelako protagonista Peru eta Leturiaren amildegi beretik eroriko da⁸⁹, Antton Labartzakoa erortzeko zorian egongo da⁹⁰, *Kosmodromoa* ipuinean erritua suizida kolektibo bat irudikatzen da amildegi berean⁹¹ ... Denetan, zorabioa, itsaso beltz absolutuaren aurrean.

Amildegia erakarmen tragiko hau ongi deskribatzen da, itolarria modurik zaugarrienean jasaten duen Peruren kasuan. Bizitzak zentzua galdu du beretzat:

Itzeko gogo nabaitu nuen; il eta dana akaba... Zertarako bizi? Irauteko? Irauteko irau? Bestetango ideiak bein eta berriz bururatzen zitzaizkidan⁹² ...

Burua botatzeko ideia ez du kenduko gogotik Peruk, aurretzean. Bizitzak ez dio eskainiko ideia hori baztertzeko aitzakiarik.

Idea burutzeraz doalarik, bizitzari eusteko azken aukera bat aurkeztuko zaio, halere, motibagarri edo kitzikagarri hori arinegia izango bada, egia esan. Neska pinpirin bat igaro da, halako batean, Peruren aurretik eta piztu egin du haren liraintasunak eta ibilera arinak, ia altxatzeko zorian egon da, une batez, bederen, bizitzen jarraitzeko zorian, alegia. Baina sendo erabakita dago:

Zertarako ordea? Bizitzeko tentazioa berriz (...)
Ederra zan, bai, giroa bezela, eta bere aurrean eskier-

⁸⁸ Txillardegia, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 65. or.

⁸⁹ Txillardegia: *Haizxeaz bestaldetik*, Itxaropenan autoeditatua, Zarautz, 1979, 158, 207, 211. or.

⁹⁰ Txillardegia: *Labartzari agur*, Elkar, Donostia, 2005, 149-151. or.

⁹¹ Txillardegia: «Kosmodromoa», in, www.idazleak.org.

⁹² Txillardegia, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 65. or.

ki itzegiten ere ahaztuko litzaidake lillura utsean.
Baña, zer? Nere gorputzak joan nai zuen, ez nik; ni ez-
painaiz nere gorputza⁹³ .

Berehala saiaturiko da Peru, amildegitik behera, burua itsaso-
ra botatzen:

Nere burua iltzea pentsatu nuen (...).

Eriotza bear nuen (...)

Itsaso aldera begiratu nuen: beltza. Azkeneko aldiz...

Baninjoan ni ere ilunpe beltz batera (...).

«Kemen izan» esan nion ahapeka nere buruari. «Se-
gundu bat duk, eta akabo. Eta geroztik ez duk nabai-
tuko ez penarik, ez goragalerik, ez bitasunik, ez
kezkarik, ez ezer. Jaio aurreko pake berbera inguratu-
ko duk berriz (...).

Eta jaiki egin nintzen, eta atzera joan, abiadura artze-
ko. Ariñago asi zitzaidan biotza lehertzera bail Joan
(...)⁹⁴ .

Atzetik etorrita, ordea, guardia batek hartuko du gogor eta
atxilo eramango.

Elsa Scheelenek gertutik ezagutuko du grina buru-hil-
tzaile hori, hain zuzen, etxera bidean, senarrarekin batera
kotxez doan batean. Bizitzeko gogo gutxi du Luc-ek, gizarte
garaikideetan indartu den bulimia hedonista eta nartzisis-
taz dago eri⁹⁵ , atseginetan murgildurik egonagatik ere, beti
gehiagoren bila baitabil. Eta, halako batean, burua hiltzeko

⁹³ *Ibidem*, 139. or.

⁹⁴ *Ibidem*, 150. or.

⁹⁵ Saiakera ugari argitaratu da aspaldi honetan, gai hau landurik. Ikus, esaterako, Lipovetsky, G.: *La felicidad paradójica*, Anagrama, Bartzelona, 2007; Bruckner, P.: *La euforia perpétua*, Tusquets, Bartzelona, 2001; Atxabal, J.: *Narziso berriaz gogoetak*, UEU, Bilbo, 1994.

saiakera batean lotuko du Elsa nahigabea, kotxea abiadura geldiezin jarririk:

—... Zuhaitz horiek ikusten dituzu, bide ertzetik haraxeago?

Berebilaren markagailuak 140 Km/o.

—Bai. Zer ba?

—Zergatik ez beretara jo? Eta kitto!.

(...) Eta gu biok geure buruengandik libro!⁹⁶

Elsa berekin daramala aintzat hartu gabe, senarrak burutu egiten du bere nahia: kotxea desbideratzen du autopista bazterraren aurka. Dezimetro batzuen gora behera izan da zuhaitzak ez jotzea.

Huts egin ostean, luzera osoan erreproduzitu ezin dugun elkarrizketan, Luc-ek azaldu egiten dizkio Elsari bere nekeak:

—Zertarako bizi gara gu? (...) Ni neu aspertu egiten naiz; gero eta sakonkiago (...).

—Bai. Azkar ibiltzeak baretu egingo nau, hiltzeko arriskuak areago. Hiltzeak arras egingo ninduke... (...).

—Heriotzak bizi gaitu, Elsa (...).

—Haragia? Laister iraungitzen den atsegin-gerra⁹⁷.

Elsa Scheelenen erokeria huts iritzi dio, noski, senarraren ideiarri. Ezkondu-bizitzak ase egiten du eta ez du ulertzen berarentzat asegarrria dena etsigarria izan daitekeela senarrarentzat. Senarrak daraman bizitza tolesduratsuz ere ez daki ezer.

Halere, berehala, jakingo du senarra ez zaiola fidela, berehala banatuko da eta senarrak izan duen neke berbera hasi-

⁹⁶ Txillardeggi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 68-69. or.

⁹⁷ *Ibidem*, 69-70. or.

ko da jasaten: burua botatzeko gogoak hartuko du, kalitatezko alde batekin, ez da ausartuko azken urratsa ematen eta, hilko bada, istripuz bezala hilko da, pilula gaindosi batekin. Itzuliko gara horretara.

Gizarte arauen sendabidea

Zer egin dezake, baina, giza abereak hainbat nazkatzen eta etsiarazten duen munduaren aurrean? Biderik errazena, gizarte legea onartzea da, egokitzapenerako prestatzea: ikasi, lan egin, ezkondu, haurrak eduki... Ongi azaltzen dio lagun batek Peruri integrazioaren mekanika:

Ik, Peru, ezkondu egin bear duk. Ezkondu artean beti ibilliko aiz ire ortan: umore ospindua, sasi-kezakak, eta abar. Nere ustez auxe falta duk ik: familia bat, emazte gozo bat, seme-alabak; eta orduan nik agintzen, eure zentroa arkituko ukek, eta zorakeria guztiai utziko ⁹⁸ .

Eta gaineratzen du lagun horrek, legetasunaren zama azpimarraturik:

... naturalezak ori eskatzen dik, eta ik ordaindu artean ez aiz ire bidean jarriko ⁹⁹ .

Lehen hiru nobeletako pertsonaiak ezkontzaren tenkadura sinbolikoaren inguruan uztartzea ez da ustekabea Txillardegirentzat: muga jarri nahi gaitu, mugatik ikusi nahi ditu ezkontzaren barruko soziologia eta kanpoko.

Txillardegiren hautua ere argia da: ezin du onartu gizarte arauaren bidea, inkonformista bat da eta gizartearen topikoen aurka altxatzen ditu bere pertsonaia guztiak. Geroago

⁹⁸ Txillardegi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 110. or.

⁹⁹ *Ibidem*.

etorriko diren pertsonaiekin, Antton Ezkizunekoa, Putzu eta Antton Labartzakoarekin, are nabarmenago.

Leturiaren konbertsioa

Haurrentzako euskal abesti bateko artista bezala, ezkontza hautsi ostean aterpe izan duen Paristik datorren bigarren Leturiaren kasua da salbuespena, konbertsioa bilakatzen baita harentzat sendabide, etsipen guztientzat. Existentzialismoak aldarrikatzen zuen *egoa* zaintzeko egoismo heroikoa¹⁰⁰ alde batera utzirik, ikuspegi etiko unibertsal bat harturik, giza aberearen berekoikeriaz konturatu da, Mirenekin doilor jokatu duenaz, alegia:

Maite? Bai, Miren; oraindik ere maite zaitut.

Dollorra izan nintzan zurekin (...).

Ni, ni, ni, Onatx korapilloa: neu nintzan kontutan euki bear zan bakarra¹⁰¹.

Eta, etxera itzulita, Miren gaisorik aurkitu duenean: Erruduna naiz, bai. Neugatik gaizkitu da bearbada bere orretaraño; nere ankerkeriak il du agian¹⁰².

Sinesgabea izan dena ere, Jainkoari hasi zaio eske:

Bildur naiz. Otoitz egin naiko nuke. Nori ordea, fedegabe gogor onek? (...).

Jainkoa: etzaitut nik zu beñere ukatu. Lagun zakizkit nere larrialdi onetan (...)

Senda zazu Miren, eta il nazazu ni¹⁰³.

¹⁰⁰ Kierkegaard, S: *El concepto de la angustia*, op. cit., 81, 98. or.

¹⁰¹ Txillardegi, *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 136. or.

¹⁰² *Ibidem*, 141. or.

¹⁰³ *Ibidem*, 142. or.

Amildegiairen ertzean dago, sinesten ez duen konbertsio bat nahiko luke. Baina horretan ere huts egingo du, burua botako du, bigarren aldiz egingo du porrot existentzialki, bidean abiatu zena ez baita inoiz itzultzen abiatu zeneko leku berera.

Hordigarrien laborategia

Gerraren ostean, sakoneko kargez bonbakatzen ari ziren urpekontzi baten barruan klaustrofobia-sentipen uxa ezina garatu duen marinelak bizitza edariaren bidez arindu nahi izan duen bezalaxe, Txillardegiren pertsonaia agonikoek behin eta berriro erakusten dute hordigarrien beharra.

Leturiak goraipatu egiten du itolarriari ihes egiteko ardoak duen indarra:

Orain ni, mozkorra nagoela, argitasun berri batek naragi; ta iñoiz ez bezin garbiro ikusten ditut nere ktramillak¹⁰⁴.

Peruri berdin-berdin gertatzen zaio, noski:

Beste koktel bi edan nituen. Eztarria sua zan. Burua zearo nahastuta. Lortua nuen: enintzan nere buruaren jabe. Ametsetan bezela konturatzen nintzan gauzez; eta ametsetan bezelaxe, erdizka konturatu bai, egunez baño zorrozkiago agian¹⁰⁵.

Eta, aurrerago:

Mozkortzen astea gustatzen zitzaidan (...) Dana ahantz, nere egiazko biziera alde batera utz, lillurak berriz senti, gezurrezkoak ba ziran ere; bizitzeko alaitasuna berriz nabari¹⁰⁶ ...

¹⁰⁴ Txillardegi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 95. or.

¹⁰⁵ Txillardegi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 19-20. or.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 29. or.

Zaletasun-kontua baino zerbait gehiago da, jakina: behar gorria. Urpe-ontziko marinelak, lehorrean egonagatik, ezin du itolarriaren sentipena ekidin, eta, behin eta berriro errepikatzen zaion klaustrofobia sendatzeko edaten du:

Edatea beharrezkoa omen zuen. Ez, hala ere, trabena batean gelditzeko: ez horixe. Edateko behar aña irauten omen zuen bakarrik barruan. Gero, kalera, egurastera, larritasuna as baiño lehenago¹⁰⁷.

Ametsa amaitzen denean bezala, ordea, mozkorraldiaren osteko biharamuna datorrenean, eguneroko zurrunbilo jasanezina hasten da; bidenabar, aurrez aurre agertzen zaio edaleari denbora joankorraren gurpil zoroa, lehen baino indar handiagoaz azaltzen zaio errealitatearen larritasuna. Perururen gau bateko esperientziarekin laburbilduko dugu gertakari hau:

Biaramunean gaizki, oso gaizki nintzan. Gaixorik edo, pentsa liteke. Sekulako errita Loren nere etxeokandreak; eta etzan arritzeko: oka-egiñaz pasa bide nuen gaua. Lekuko iguingarritzat nere maindireak (...).

Urrengo astelehenean nekez jaiki nintzan (...)

(...) Begiratu nueneko zortziak eta hogeita bost, eta ofiziñara joateko bazegoen kilometro bat. Beraz, errieta Olejua'kin. Aginduta.

Badator berriz eguneroko zurrunbilloa: jaiki, lanera, bazkaldu, lanera, gaua eta berriz ere dana. Beti bat. Goizean esnatu, eta arratsaldeko zazprietan gogoa; egun guzian bizi ezbaña iraun eta itxoegin. Eta zazprietan, berriz, bereala aspertu, zer egin jakin gabe askotan. Eta berdin ere biaramunean. Bein eta berriz eta

¹⁰⁷ *Ibidem*, 31. or.

milla bider berdin. Astean bein atsedenalдитxo bat: igandekoa. Segundu motz bat; eta mende bat gero Olejua eramaten, paperak kopiatzen, txatxukeriak entzuten... geroz eta zakarrago zijoazkidan egunak. Biziera jiraka ari dan kurpil ero bat iruditu zatzaidan goiz artan, geroz eta ariñago dabillen zirimola bat¹⁰⁸.

Elsa Scheelen ere zaletu egingo da hordigarrietara. Edaria-rekin batera, edaria baino usuago, estimulagarri arras feminizatu bat erabiliko du, halere: pilulak hartuko ditu, batez ere. Agian, gizarte burgesak gaizki ikusten duelako edaten duen emakumea. Edatea gizonen denbora pasa eta sozializazio-tresna orokortua delako, agian. Pilulen gehiegikeria batez hilko da, azkenean.

Ekimena denboratasunaren aurka

Gizartearen araudia onartzen ez dutelako —jende katoliko otzanak, aldez eta moldez onartzen zuen franquismo gorrian gaude, Azurmendik behin eta berriro errepikatu duenez¹⁰⁹—, Txillardegiren lehendabiziko nobela existentzialistetan ibili beharrak, ibilian aukeratu beharrak sendatzen du pertsonaien ezinegona:

Eta gizonari bidea eta zer-egiña ukatzen dizkionak bere izaera bera ukatzen dio, ibilli bearra bai-da gizonaren mamia, ta ez besterik¹¹⁰.

Ibili beharra da bizitza, ekintza-bide bat:

Ibilketa bat da, ortaz, bizitza¹¹¹.

¹⁰⁸ Txillardegi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 20-21. or.

¹⁰⁹ Azurmendi, J.: «Kierkegaard-en 'egunkari ezkutua'», op. cit., 120. or.

¹¹⁰ Txillardegi: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 121. or.

¹¹¹ *Ibidem*.

Ibili, bidea erraza izango ez den arren. Ibili, etsi gabe. Bidea, *bide*, norberak egin beharko badu ere:

Ibilli egin bear da, bai; ez dago beste soluziorik. Baña, noruntz ibilli? Bideak bear dirala-ta, egia da; alabaña, nora daramate bearrezko bide oriek? Iñora ez ala? Bidea bear dugula esaten ba dut (baña nora dijoan ¹¹² jakin bage) atzipe berria besterik ez da nere irteera .

Ibili, lainoaren artean, maiz. Ibili, itsututa, argia amets:

Ibilli egin bear da, ibiltzeak berak beteko ez gaituela jakinda ere; eta itsuka ibilli bear da, artutako bidea«aposteriori» baietsi ditekkelako konsolabide bakarrean ¹¹³ .

Leturiaren irakaspena

Ibili, norberaren nortasunaren bila. Baina, halaber, ibili, besteekiko konpromisoa bidelagun hartuta. Horra Leturiaren porrotak dakarren azken ondorio paradoxikoa.

Parisera eraman zuen askatasun eta nitasun egarria ukaturik, Mirenen beharrari erantzun behar diola, Mirenen zerbitzari izan behar duela aitortzen du Leturiak, oso modu tradizional kristauan:

Miren'ek bear nau ¹¹⁴ .

Eta, ondoren:

Ortaz, bear nauenaren serbitzari naiz ni. Nolatan bear nauen ez du ajolik: dena dela, gaur eta emen, ni bear ba nau, zorretan nago arekiko, ta nere laguntza eskeñi bear diot ¹¹⁵ .

¹¹² *Ibidem*, 122. or..

¹¹³ *Ibidem*, 127. or.

¹¹⁴ *Ibidem*, 139. or.

¹¹⁵ *Ibidem*, 138. or.

Dena normaltasunaren alde. Bide zabalera itzuli da Leturia. Artaldetasuna du xede¹¹⁶.

Baina, bat-batean, Mirenekiko aitortzarekin batera dator irakurlea asaldatzen duen efektu-ukaldia:

Nere aberriak bear nau; nereak bear naute, Berena naiz, eta berak gabe ezer ez naiz.

Orain, nere onetan, aientzat bizi bear dut. Nerez nora jo bearco nuken ez dakit.«Nerez» esan al diteke? Aroak egin nautena naiz, ez beste. Gaur, eta ezin atzeruntz joan berriz, aiek naukate ni, ta aientzat jaio naizela esan diteke.

Ta nere«gaur», nere«atzo», ta nere«emen» gabe, ni ez naiz ezer, asmaketa farregarri ta itsa baizik.

Bost ajola neri nola edo zein bidetatik biurtu naizen naizena. Au naiz, berena naiz, eta berengana noa egiñale-tan¹¹⁷.

Ni ez naiz ni, niretasunik ez dago: aroak egiten nau; hemen naiz naizena; iraganak osatzen du nire oraina, iragana eta oraina nire etorkizuna osatzen ari dira, jadanik. Hurkoa zerbitzatzeak beste zentzu bat hartu du, ondorioz:

Serbitzari naiz jaiotzaz. Ez naiz gañera serbitzari astratua, ondo konkretua baizik, nereen serbitzaria bai-naiz. Eta, nortzuk dira«nere» oriek? Jainkoak nere ondoan jarri zizkidanak¹¹⁸.

Giza abere konkretua naiz, nire denboran, nire lekuan, hezur eta mamizkoa¹¹⁹. Miren naiz, baina Mirenekin batera, Xa-

¹¹⁶ Azurmendi, J.:«Kierkegaard-en 'egunkari ezkutua'», op. cit., 120. or.

¹¹⁷ Txillardegui: *Leturiaren egunkari ezkutua*, op. cit., 139. or.

¹¹⁸ *Ibidem*, 138. or.

¹¹⁹ Azurmendi, J.:«Kierkegaard-en 'egunkari ezkutua'», op. cit., 121. or.

bier, eta Axun, eta Antton... , horiek guztiak naiz, alegia, gure herria.

Beraz, maila pertsonalean porrot egin duen proiektu existentzialistak maila kolektiboan irabazten du: besteei begira, herriari begira bete daiteke bakarrik giza abereren proiektua. Txillardegik hurrengo nobeletan garatuko dituen pertsonaien haziak hemen hasi dira sustraitzen¹²⁰ : nazio-askapenarekin engaiaturik, ETAn militatuko dute Antton Ezkizinekoak eta Antton Labartzakoak; karlismo abertzalearekin¹²¹ batera borrokatuko da *Putzu*.

Elsa Scheelen ere ibiltzen ahaleginduko da, gizarte burges patriarkalak emakume bati ibiltzeko eskaintzen dion xedera mehe bakarrean, agian: maitasunaren bila ibiliko da, alferrik.

Itzuri egingo die, hain zuzen, bere inguru historiko konkretuan dauden auziei: aita politikoki engaiaturiko langilea du, engaiatuak dira, halaber, haren bi lagun gazteak, troskita bata eta, Pierre, sinesteari utzi dion langile-apaiza, bigarrena; Flandria eta Waloniaren arteko gatazka nazionala ez da arrotza izan bere egunerokotasunean, senarraren familia flandiarra da eta berea waloniarra —flandiarrak sistematikoki gaitzesten ditu Elsaren aitak—. Pierrek berak konzientzia nazional argia du, frantsesak itotzen duen Brusela inguruko herri flandriar batean jaioa da eta bihotzarekin bizi du bere jatorrizko hizkuntza. Baina Elsa ez da inoiz gai horietan nahastuko, iritziak ere oso-oso gutxitan eskainiko ditu.

¹²⁰ *Ibidem*, 130, 132. or.

¹²¹ Horrela definitu du Txillardegiren karlismoa Markos Zapiainek (Zapiain, M.: *Txillardegi eta zimino*, Susa, Donostia, 2007, 86. or.)

Emakume kontzientzia hartzen ari dela ematen du baina, horrek ere ez darama jarrera militante batera.

Sartre eta engaiamendua

Existenzialismo engaiatu hori Sartreren laguntzarekin garatu zuen Txillardegik. Filosofo horrek sortu zion erakarmena aitortua du, batean eta bestean¹²². Russelekin batera, agian, idazle engaiatu edo konprometituaren eredia izan da Sartre Txillardegirentzat¹²³:

Gauza ezaguna da Sartre, xuxen ala oker, bere garai-ko borroka garrantzitsu guztietan lazkatu eta inplikatu zela buru-belarri¹²⁴.

Sartreren bizitza garden eta egiatia miresten du, tolesdurarik gabetasuna: dohain handia zeukan asaldatzen zuten kezak bururaino eramateko, justizia egarri handia zuen¹²⁵. Arrazoi historiko zehatzagoak ez zaizkio ahanzi Txillardegiri: inperialismoaren etsai eta herri kolonizatuen aldeko; estalinismoaren gainbehera iragartzen jakin zuen; Burgosko epaiketan, euskal militanteen defentsan borrokatu zen¹²⁶.

Ideologikoki oso kritikoa izan zen Sartre: ia anarkista. Gizarte erakunde guztiak gorroto zituen: unibertitate tradizionala, hauteskunde sistema..., Nobel sariari ere muzin

¹²² Hain zuzen, 2007an argitaratu zuen *Horretaz. Zazpi saiakera labor* liburuan (Elkar, Donostia, 2007) lehen kapitulua eskaintzen dio Txillardegik. Ikus, halaber, in, Agirre, J., *op. cit.*, 12, 118-119. or. Russell buruz: *ibidem*, 117. or.

¹²³ Txillardegi: *Horretaz. Zazpi saiakera labor*, *op. cit.*, 9. or. Viet Nam-go gerraren salaketan, Russell Tribunalen izan zuen zeregina goraiatzeko du Txillardegik, esaterako (*Ibidem*, 29-33. or.)

¹²⁴ *Ibidem*, 12. or.

¹²⁵ *Ibidem*, 17. or.

¹²⁶ *Ibidem*, 21. or.

egin zion kritikoki¹²⁷. Eta, kritika horren jomuga tematsu bat, ezkontza; Txillardegiren hiru lehen nobeletan narrazioaren haria bilakatuko zena, hain zuzen¹²⁸.

Sartrearen bidez iritsi zen Txillardegi idazle engaiatuaren kontzeptziora, halaber. Gregorio Marañón medikuaren saiakera baten bidez ezagutu zuen hamazazpi mila orrialde zeuzkan *egunkari ezkutu bat* idatzi zuela Amieiek, argitaratua izateko asmorik gabe, bere buruaren lasaigarri modura¹²⁹. Sartre irakurri zion, gero, *Qu'est-ce que la Littérature?* izeneko liburua eta, Amielen joeraren aurka, han ikasi zuen literaturak gizartean eragiteko helburua izan behar zuela:

Alegia: besterentzat idatzi behar dugula aldarrikatzen zuen Sartrek; inguruan eragiteko tresna zela luma.

Eta horrek bizkortu egin ninduen neure xedeetan¹³⁰.

Ekintza eragiteko bidetzat hartu zuen idazketa, literatura hutsaren kontzeptua bazterturik, bidenabar¹³¹. Idazleak ere hautatu egin behar du: estetika metafisikoari lotuko zaio, edo giza abereen arazo praktikoei, bestela¹³². Marxismoarekin gora-behera handiak izan baditu ere —beronen aplikazio historikoekin, oso nabarmen—, beronen ekarpenei ez

¹²⁷ *Ibidem*, 27-29. or.

¹²⁸ *Ibidem*, 26. or. Sartrek Simone de Beauvoir-ekin izan zuen harreman gatazkatsu eta aurrerakoa egiazkotasunez betea ikusten du Txillardegik (*ibidem*, 14-20. or.).

¹²⁹ Franquismoak ahalbidetzen zituen irakurketa gutxien artean, Gregorio Marañón medikua interesatu zitzaion Txillardegiri eta hark esplikatzen zuen, Amieie suitzarrari buruzko saiakera batean, nola idatzi zuen hainbeste orrialde zeuzkan *egunkari ezkutu* (*Ibidem*, 23. or.).

¹³⁰ *Ibidem*, 23. or.

¹³¹ *Ibidem*, 24. or. Kontzeptualizazio honetan dautza, hain zuzen, Txillardegiren literaturak izan zituen kritika desmasiatuetako asko.

¹³² *Ibidem*, 24-25. or.

die muzin egingo: mundua esplikat duen idazleak mundua eraldatu behar du, orain.

2. Existentzia emakumeen munduan

Esan dugunez, protagonistatzat emakume bat aukeratzen du Txillardegik bere nobelagintzan lehen —eta azken— aldiz: bera ez den protagonista bat aukeratzen du, alegia, lehen pertsonan hitz egin ezin duena —horrexegatik darabil, agian, lehen eta azken aldiz erabili ere, atzerapausotzat hartu zen kontalari orojakilearen ahotsa klasikoa¹³³ —. Elsa da protagonista hori, Bruselara ezkondu den waloniar gaztea.

Oinarri-oinarrian, ezkontzaren erakundeak aurreko nobleetan zeukan balio berbera dauka Txillardegiren hirugarren nobela horretan: gizartearen arauen onarpena, bide zabalaren onarpena. Baina emakume baten ikuspegia harturik, gizonak nozituko ez dituen kontraesan batzuk azalaraziko dira. Ezkontza burgesa hertsigarria baita errol menperatua jokatu behar duen emakumearentzat. Inguruabar horretatik hasten da diseekzionatzen Txillardegi, izugarri begirada aurrerakoiarekin, gizonen eta emakumeen arteko botere-harreman ez-orekatuak.

Emakume ezkondu baten bakardadea

Ezkonduta egon arren, ezkontza burgesak proposatu dion ituna sinatu duelako, hain zuzen, Elsa Scheelen bakarrik dago munduan; baina ez, modu heroikoan, aurreko noble-tako protagonistak bezala: bakardadearen hutsunea jasan ezina zaio, jasan ezina izan zaio ezkondata eman dituen zazpi urteetan zehar:

¹³³ Sarasola, I.: «Elsa Scheelen», in *Txillardegi eta Saizarbitoriaren nobelagintza*, www.idazleak.org, 2. or.; Urkizu, P.: *Literatura eta kritika*, Lur, Donostia, 1970, 146-147. or.

Non ote zen Luc? Bakardade hura eraman-ezina zitziaion (...). Nahi-ta-ezko bakardade harekiko gero eta minberatuago eta sendiberago igartzen zuen bere burua¹³⁴.

Ez du aukeratu berak bakardadea, ez da izan bere nortasuna baietsi nahi izan duenaren hautu kreatzaile bat. Aitzitik, bakardade bortxatua da emakumearentzat, senarrak gero eta gutxiago betetzen duen etxean aurkitzen duen bakardadea, lana baitu senarrak, gizarte bizitza, amoranteak baititu senarrak:

Hemen dudana ez da bakea: hau eritegiko ezintasun bakarti etsia baizik ez da. Hemen zai nago ni, egunero, egun guztian barrena, landerretxeetako agure eta atsoak bezalaxe¹³⁵.

Handiegia egiten zitzaion ezkontzeko hartu zuten etxetzarra. Eta, Elsak hala eskatuta, etxex aldatu, eta txikiago batean bizitzen jarri badira ere, ez dute aldatu etxearen eredu soziologikoa. Ondorioz, bigarren etxean ere, bakarrik iraungo du emakumeak, senarraren zain emango ditu orduak eta orduak¹³⁶. Gizon heroikoak asaldatzen dituen existentzia erraldoiaz kezkatuta bainoago, etxeko horma txikiak, etxeko horma konkretuak bete ezinik dabil Elsa, munduan bakarrik bainoago, senarrik gabe bakarrik, senarririk gabeko emazte:

Elkarrizketarik ez, berotasunik ez, ezkontza har-emanik ez, senar-emaztearen artean hormazko pareta lodi bat sortu zen gero eta gotorragoa¹³⁷.

¹³⁴ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 15. or.

¹³⁵ *Ibidem*, 31. or.

¹³⁶ *Ibidem*, 32. or.

¹³⁷ *Ibidem*, 35. or.

Umerik izan balu, sikiera! Haur bihurriak izango balitu asaldatzen korridoreak eta egongela! Baina Elsa antzua da. Ez du bete gizarte burgesak esleitu dion ama izan beharra.

Ezkonduen arteko harremana argitu denean, maite ez duela eta beste emakume batzuekin dabilela aitortu baitio senarrak, Luc-en hutsune erdiragarria sentitzen jarraitzen du Elsak:

Nola sinetsi ote nuen nik ezer ostiralean? Esan egin zidan, gainera, maite ez nauena, nigana ez duela ikusten atsegina gaztetan ezagutarazi ziona baizik, gure artean ez dagoela zalantzaren bizigarrik, ahal izanak ihartu duela honen grina... Eta larunbat eta igandean han utzi nau. Berriz ere zai, berriz ere alferrik zai, ametsak berriz ere hauts bihurtuz. Enea da errua. Garbi esan zidan-eta beregan ez sinesteko ¹³⁸ ...

Ezkontza hautsi

Nobelaren haria ezkontzaren antzerkia, ezkontzaren hipokresia agertarazten duen gertakari baten bidez abiarazten da, hain zuzen: Elsak zazpi urte daramatza Luc senarrarekin ezkontuta eta, gau batean, beste emakume bati zuzendutako maitasun eskutitz grinatsu bat antze-man du senarraren arroparen poltsiko batean. Dena ulertuko du handik aurrera, gizonek emakumeak zertarako erabiltzen dituzten ulertuko du, bat-batean, senarrari aitortuko dionez:

Zuk maindire baten azpian besarkaturik behar bide nauzu, bestela pozgarri ez banintzaizu bezala ¹³⁹ .

¹³⁸ *Ibidem*, 73-74. or.

¹³⁹ *Ibidem*, 24. or.

Aurrerantzean, objektiboki, inoiz baino gehiago, subjektiboki, inoiz baino argiago jasango ditu ezkontza burgesaren lotura eta morrontza guztiak, gatibu egongo da etxean¹⁴⁰, aspertu egingo da, betirako geratzeko etorri den denbora geldo batean, igarotzen ez den denbora zornetu batean.

Gainera, Elsari bi aldiz egin dio huts ezkontza burgesak, senarrarekin ongi adostu ez delako ez ezik, agorra denez, ezin izan duelako haurrik izan. Alegia, ez da jabetu familia patriarkal tradizionalak emakumeari esleitzen dion baliorik nagusienaz¹⁴¹.

Inguruabar horretatik egin beharko dio uko ezkontzaren erakundeari. Baina borroka zaila izango du, etsipen handia izango du saritzat: askatasunik ez du lortuko, zapuztura sentituko du, Leturiak edo Peruk ez bezala, izan duen heziketa lokarri baten ondorioz, betirako maitasunean eta familia tradizionalan sinesten jarraitzen duen heinean.

Peru Leartzakoak, ordea, ezkontzaz eta betirako maitasunaz ez du ezer jakin nahi izan. Leturiak ezkontza-ituna hautsi du, bere bidearen bila, Parisera joaterakoan, geroztik, damutu eta ezkontzaren barrura itzuli bada, ez da izan ezkontzan sinesten duelako, lege kristauan, lehen bezain gutxi maite duen Mirenez errukitu delako baizik.

Emakume banandu baten bakartasuna

Pentsa liteke, senarraz banatzea erabaki duenean, bere nitasuna garatzeko ausardia hartu duenean, bizitza berria hastera doala Elsa. Balirudike denboraren jabe bilakatuko dela aurrerantzean. Lagunak egingo dituela, edo bidaiatu —es-

¹⁴⁰ *Ibidem*, 55. or.

¹⁴¹ *Ibidem*, 26. or.

painola ikasten hasi baita akademia baten—, Brusela utzi... Baina, aurreko lotura guztiak sendoegiak izango zaizkio eta ezingo du mendean hartu bakartasuna, ezingo du bakardade sortzaile baten jabe izan.

Maitemindu ere, maiteminduko da hizkuntza-akademian ezagutu duen Vanden Broeck ikaskide abegikor eta zintzoarekin. Baina, senarraren esperientzia zaputzetik ezer gutxi ikasi izan balu bezala, Vanden Broeck maitatua galdu duenean, nora esan gabe, joan eta desagertu baitzaio, inoizko bakardaderik lazgarriena sentitu du:

Orain, benetan, zinez, bakardadean leize ondoraino amildu naizela esan dezaket¹⁴².

Ez da ongi moldatzen. Ez daki bakardadeari aurre egiten. Ez du autonomia eskaintzen duen heziketa jaso, seguruenik.

Komunikazio arazoak dauzka jendearekin. Sartreren pertsonaia bat bezala, bakarrik bizi da, erabat bakarrik; ia ez du inorekin hitz egiten; ez du besteengandik ezer jasotzen, ez du besteengana ezer ematen¹⁴³.

Bakardadea uxatzeko estrategia berriak erabiltzen ere ez du asmatzen. Katua erosten du, esaterako, bakardadea hautsi nahi duenean¹⁴⁴, giza abereen hutsunea giza abere ez den animalia batek estal balezake bezala.

Baina ez da hain erraza bakardadeari ihes egitea:

Bakardadea, aste-bukaeretan, bakardadea gau-minean, bakardadea Neuve-kaleko eskaparate jendetsuen beren aurrean¹⁴⁵.

¹⁴² *Ibidem*, 108. or.

¹⁴³ Sartre, J-P.: *op. cit.*, 21. or.

¹⁴⁴ Txillardeggi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 132. or.

¹⁴⁵ *Ibidem*, 134. or.

Artefaktu beroagoak, artefaktu humanoagoak behar ditu: beti gizonak. Emakumea da, eta, gizarte burges garaikidean, emakume batek, senarraz banatu denean ere, gizonezko baten laguntasuna behar du, nolabait beteko badu bakardadearen zuloa.

Umerik izan balu, sikiera! Baina Elsa antzua da. Ez du bete gizarte burgesak esleitu dion amatasunaren agindua.

Berunezko laino batek bezala estaltzen duen sare trinko horretan, gero eta sakonagoa du bakardadea, gero eta gehiago dirudi gaixotasuna, sendatu ezin duen kultur zauria:

Elsa-ren mundua, eritasun luze eta larrietan bezala, estutu egiten zitzaion egunetik egunera. Gero eta izaki gutxiago maite zuen; eta maite zituen haiekiko berekiko, epeldu egiten zela iruditzen zitzaion, ezariezarian erreparatzen baitzuen ez inondik eta ez ezertarik bete zezakeenik etorriko zitzaiola. Gero eta jende gutxiagorekin hitz egiten zuen¹⁴⁶.

Peru lagunetatik eta familiatik desatxekitzera eraman duen zabarkeria berbera da. Leturia Parisera eraman duen bulkada *agoniko*¹⁴⁷ berbera da. Baina arras arruntagoa, arras monotonoagoa, bere patuaren jabe bihurtu ezin duen emakume lotu bati dagokiona.

Hegelen dialektikan, emakume morroi batek ezin baitu berdindu ugazaba-gizon aristokratikoaren gorentasuna.

Etxean preso

Etxea esleitu zaio Elsari egon-toki, izan-toki. Hor beharko luke garatu bere subjektibitate femeninoa. Baina preso bizi

¹⁴⁶ *Ibidem*, 154. or.

¹⁴⁷ Unamunok bezala, *borroka* zentzuarekin erabiliz *αγων* sustrai grekoa.

da lau hormen artean, kartzelan preso bizi direnekin alde-
ratzen du bere burua, bere denbora:

Gartzelan luzarorako dauden presoek gertatu ohi
zaien bezala, Elsa-ri tema bakar bat nagusitu zitzaion:
denbora nola arinago pasaraziko ¹⁴⁸.

Waloniako inguru txiro batetik etorria, hiriburuko gizarte
burges aberatsean luxuzko etxea ezagutu du Elsak, aisialdi
arina, orobat, baina konturatu da urrezko kartzela batean
bizi denaz.

Antoine Vanhamme gizon aberatsak haren etxera gonbi-
datu duenean, bestalde, luxu eta nasaikeria gorenagoak eza-
gutu ditu:

Bostak eta bistetan Jaguar-sport gorri ditziratsu ba-
tetik klaxona joa zuen bi aldiz Vanhamme-k (...).

Kalexka baketsu batean (...), eta muino leun baten
kaskoan, xalet zoragarri bat agertu zen.«Ma Chau-
mière» bera ez zen haren mailakoa.

—Hori duzu«Les Acacias» —esan zuen Vanhamme-k.

Uztai antzeko atari batetik gora abiatu zen Jaguar-a,
arinki. Berebilaren motorra isildu zen.

Hura bakea! Aurretik zuhazti trinko bat ageri zen, eta
han-hemenka, baina ez elkargainka metaturik Ver-
viers-ko bazterretan zuhaitz-mordoak bezalatsu, xa-
let batzu, jauregi batzu hobe,«Les Acacias»tikako
musika epelean lozorroan igeri. Arbelezko teilatua,
gailurra zorrotz, eta sahetsean pizina urdin-urdin bat,
trapolina zaindari.

Xaleta estaia bakarrekoa zen (...). Tximene bitxi luze
bat gailen etxearen zelatari, leiho zabalak alde guztie-

¹⁴⁸ Txillardegik: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 153. or.

tara; zenbait pago eder atzeko aldetik, enborrak naras lizundurik. Eta aurrean, atariaz gain, agiriko harritz eraikitako hesi bat, estalpe menditar bat erdian, eta parkin-ean bostpasei berebil. Elsa-k ez zuen espanturik egin nahi, baina liluratua zegoen arras¹⁴⁹.

Elsak, ordea, erdeinatu egin ditu bertako luxuak oro: horiek guztiak, ez baitira autentikoak, ez baitira sasi-etxe bati dagozkion apaingarri distiratsuak baizik:

Zertako, ordea —pentsatu zuen Elsa-k— jauregirik ederrena, barruan zorian izpirik ez dagoenean?¹⁵⁰

Asperdura

Bakardade sortzaile eta estetikoak denbora irensten duen bezala, ez baitu giza abereak bizitza nahikorik bizitzeko, proiekturik ez daukanarentzat asperdura dakar bakardadeak. Elsak argitasun txundigarritz darakus jende gehienaren egoera dela hori, masa gizartean jenderik gehiena bizi delako proiekturik gabe:

Jendea aspertu egiten da —zioen Elsa-k berekiko—. Ni neu ere aspertu egiten naiz; baina Pâquerettes-era etorri arte ez nekien. Orduan Luc falta zitzaidan, haurrak falta zitzaizkidan, gauza askoren gabea nabaitzen nuen¹⁵¹.

Denborarekin gauzak ez zaizkio hobetu askorik:

Gaur aldiz, dena sobera zait, mundu osoa zait gehiegizko eta larregi¹⁵².

¹⁴⁹ *Ibidem*, 112-113. or.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 113. or.

¹⁵¹ *Ibidem*, 144. or.

¹⁵² *Ibidem*, 144. or.

Hain zuzen, jendeak egiten dituenak orok, kulturak eraikitzen dituenak oro, asperdura gailenezin hori uxatzeko ahalgin alferrak dira beretzat:

Gure aspertzea izkutatu: horra hor mundu honetan lortu nahi den bakarra ¹⁵³ ...

Masa gizartea zuzenean kritikatzan du Txillardegik Elsaren bidez, atomo anomiko eta ordezkagarri bihurtzen gaituen homogeneizaioa, automatizazioa, errutinizazioa... Ford ko-txeak katean ekoizteko sortu zen mekanika taylorizatua gizakietara aplikatu duen kultura da gurea ¹⁵⁴ .

Oro har, aspertuta bizi den jende integratu horrek beste gauza batzuk egiten ditu, ordea. Batzuk aberastu egiten dira, Elsak senarraren familian ezagutu duenaren arabera; beste batzuk morrontza lan-egoerari oldartuko zaizkio, klase-borrokari lotuko, bere aitaren eta bere aitaren lagunen eredura; beste batzuek, nazioa sentituko dute, beraz maiteminduko den Pierre, waloniar langile-apaiak bezala. Baina Elsak ez dauka zereginik: ezkondata egon denean ezkondata egon delako eta, banatu denean, banatu delako, asperdura gailenezina dabilkio ondoan beti.

Denbora geldo jasanezina

Txillardegiren aurreko nobeletan denboraren azkartasuna eta iragankortasuna bazen protagonisten kezka nagusia, ezin baitzuten bititza-proiektua osorik burutu hain arin zihokien ibaian, Elsaren kasuan astuna da denbora, politikiegi igarotzen da, asperdura darama denborak bere esentzian:

¹⁵³ *Ibidem*, 143. or.

¹⁵⁴ Ikus, Kracauer, 30. oinpeko oharrean.

Gartzelan luzarorako dauden presoei gertatu ohi
zaien bezala, Elsa-ri tema bakar bat nagusitu zitzaion:
denbora nola arinago pasaraziko¹⁵⁵ .

Bere kartzelan, bere etxeko horma estuan artean, denbora-
tasunaren arrazionalizazioa ere egin dauka emakumeak,
Leturiak eta Peruk egin zezaketenaren oso bestela egin,
hain zuzen:

Ez du gizadia denboraren isuri etengabeak izutzen.
Areago lazten gaitu denbora huts aspergarri hau
bete behar hertsia. Denbora polikiegi igarotzen da:
horra kaka¹⁵⁶ .

Hain zuzen, asperdura mozorrotzeko eragin du giza abere-
ak kultura, asperdura estaltzeko asmatu ditu giza jolas eta
jarduera guztiak:

Beste horien jokoak, Coca-Colak eta ekintzak; sasi
ezkertarren erreboluzio-nahia eta kabaretak, mis-
tika eta ordikeria, funtsean orobat, katramila izkutu
berberaren ondorio dira: denboraren igaroaren ito
behar isila eta aitortu-ezina uko egiteko moduak¹⁵⁷ .

Freuden tesi ezagun bat gogoratzen digu honek: giza instin-
tua arautzeko modu zaputza da kultura¹⁵⁸ . Beti aitortu du
Txillardegik, Marxek ez bezala¹⁵⁹ , Nietzschekin
batera, «zorabioa» sortu ziola Freudek.

¹⁵⁵ Txillardegi: *Elsa Scheelen*, op. cit., 153. or.

¹⁵⁶ *Ibidem*, 144. or.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ Batez ere, in, Freud, S.: *El malestar en la cultura*, Alianza, Madril, 1980. Ikus, Zapiain, M.:
Txillardegi eta ziminoia, op. cit., 18. or.

¹⁵⁹ Txillardegi: *Euskal Herria helburu*, op. cit., 285 or.

Dena da bete-lana gizarte bizitzan, egiazki asetzen ez gaituen lan alferra:

Hutsunea nekez mukurru daiteke hutsez. Hutsunea, aitzitik, hutsa erantsiz, handiago egiten da, sakonago, gorriago, hutsago¹⁶⁰.

Katramilazko gertakari horiei buruzko hausnarketa gortzen ari denean, une batez, esperientzia partikularretik izaera jeneralera egiten du jauzi Elsak, jende guztiak partekatzen duen bakardadea da berea:

Nire bakardadea nabarmena da; besteena itxuretan diximulatua. Funtsean biak gauza bera¹⁶¹.

Gogoeta hauetan ukatzaile heroikoaren lekuan jartzen da Elsa, Leturi eta Peru Leartzakoaren pare. Baina, ematen duenez, ezin du erabat garatu jarrera hori, ezin zaio lotu bizitza estetiko bati.

Arinegi zihoanean, arinegi zihoalako, lehen, Leturia eta Perurekin; geldoegi doanean, geldoegi doalako, orain, Elsarentzat: denbora beti da arazo giza aberearentzat. Ez diogu neurririk aurkituko hain erraz.

Egiazki, denbora ez baitoa edo etorri. Geu baikara goazenak eta gatozenak. Geu gara gabiltzanak, batzuetan arinegi, beste batzuetan geldoegi, geure erritmoa egokitu ezinik.

Edaria eta pilulak

Denboraren zuloa izugarri handitu zaio Elsari, etsipena ere areagotzen ari zaio, ezin duenez bakardadea estali gizarte-jolasen bidez —mistika edo iraultza besarkaturik, adibi-

¹⁶⁰ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 144. or.

¹⁶¹ *Ibidem.*

dez ¹⁶² —, eta ihesbideak aurkitu beharko ditu. Eta, ihesbideen artean, ihesbidetik gutxi duen bat aurkitu du, are isolamendu larriago batera eramango duen jolas bakarti bati lotu zaio: estimulanteak hartzen hasi da Elsa. Zeremonia konpultsiboak abiaraziko ditu, gero eta sarriago, gurpil zentripeto baten bultzadaz.

Batzuetan, edariari emango dio, aseezina duen alkoholegarrri bati men eginez:

«Martini» gorri botila pare bat erosi zuen, mozkor«demas» eta oso bat harrapatzeko delibero irmoan (...).

Eta«Martini»ari eman zion: baso bat, eta beste bat, eta hirugarren bat, hirurak gainezka beterik. Irratia piztu zuen, eta dantzan hasi zen. Musika alaia zitzaion:«rock» asko, beharrik; baina tristura ilun bat gainditzen hasi zitzaion. Hau garaitu nahiz, ekin egin zion edateari, eta berotasun eramangaitzez bete zen ¹⁶³.

Eta, edaria ez denean, pilulak hartzen ditu. Lorik egin ezin duenean, hasieran; lorik egin nahi ez duenean, geroago.

Arazoak baitauzka loarekin, esnari dagoenean, lo dagoenean:

Gero eta goizago oheratzen zen, goizago loak hartu nahian. Zortzi t'erdietako egoten zen maiz ohean.

Baina gero eta zailago lotan hastea, gero eta ugariago barbiturikoak ¹⁶⁴.

¹⁶² Dogmatismo erlijiosoa eta dogmatismo politikoa, dogmatismo guztiak kritikatu ditu Txillardegik beti, koherentziaz betea, bizitzan bezala, bigarren bizitza bat izan zuen literaturan. Helburu horrekin idatziko du, berehala, *Haizeaz bestaldetik* nobela esperimentalak.

¹⁶³ Txillardegi: *Elsa Scheelen*, *op. cit.*, 59. or.

¹⁶⁴ *Ibidem*, 136. or.

Eta pilulak irensten ditu loak hartu ezin duenean, gero eta dosi handiagoetan, gero eta gehiago, kokteletan, marka ezberdinak nahastuta. Pilulak, ustekabe txikiena ere sortarazten zaionean. Bere nahiaren aurka, Pierre-rekin geratu delako, adibidez:

Gaueko hamaikak jo zuten. Logalerik batere ez Elsa-k. Ostiralero bezala«Bellergal» pare bat hartu behar-ko, edo gehiago; edo-ta«Bellergal» bat eta bi«Valium». Bestela ezin lorik egin ¹⁶⁵.

Edozein aitzakia izango da ona pilulak hartzeko. Oso modu adierazgarrian, pilulak behar-ko ditu, senarrarengandik banatu ostean, Vanden Broeck, inor ez bezala maitatuko duen gizona, ondotik desagertuko zaionean ¹⁶⁶. Bellergal pilulak hartzen hasten da, beraz, Elsa ¹⁶⁷, eta nobelan zehar behin eta berriro eroriko da dependentzia horretan ¹⁶⁸.

Izan ere, benetan, bizitzarekin dauzka arazoak, bizi osoa dauka haizez eta dolorez betetzeko ¹⁶⁹. Eta Peru alkohol-orgia batean amildu den bezalaxe, Elsa pilula oturuntza bulimiko batean amilduko da, gero eta sarriago:

Gero eta goizago oheratzen zen. Askotan negu minean batez ere, zortzietarako ohean zen. Baina, noski, ez baitzen ezertxo ere nekatu egunean barrena, logalerik ez zuen; eta, loak hartu beharrez, gero eta barbituriko ugariago irentsi behar izaten zuen. Ohitu

¹⁶⁵ *Ibidem*, 237. or.

¹⁶⁶ *Ibidem*, 106. or.

¹⁶⁷ *Ibidem*, 34. or.

¹⁶⁸ *Ibidem*, 54. or.

¹⁶⁹ *Ibidem*, 138. or.

ala, bestalde, emendatu-egin behar pastila-araua, eta mota aldatu behar: «Bellergal», Librium», «Valium», eta abar. Gero eta beharrago, gero eta ahulago eragina. Elsa-ren gau-mahaiak farmazia txiki bat zirudien: botilatxo ñimiñoak eta koxkorrak, horiskak eta gorriskak, botilatzar urdin hura erdian ¹⁷⁰ ...

Estimulagarririk gabe ezin du bizi, ezin du bititza jasan.

Oso feminizatua dagoen lasaigarrien ohitura da, mende-baldeko gizarte euforikoak ¹⁷¹ ekarri duen pilulen kultura ¹⁷², berehala, istripu batez, gain-dosi batez, heriotzara eramango duena.

Bakarkako sexua

Estrategia asegarriagorik aurkitu du, halere, Elsak, bakarkako atseginari lotu zaio, dardararaziko duen gizon aktiboaren zain egoteari utzi eta, une berean, gizonentzako sexu-jostailu bat izateaz nekatuta:

Sexuaren aldetik ere buru-haustea konponduta zeukan erdipurdi. Barekeria bakartitan atsedetea aspal-didanik burutu zitzaion: burutu, eta eginez obratu. Luc-en hiruzur lotsagabeak gertatze berean eroria

¹⁷⁰ *Ibidem*, 153. or.

¹⁷¹ Ikus, Bruckner, P.: *La euforia perpetua*, Tusquets, Bartzelona, 2008.

¹⁷² Estatu Batuetan 1930etik aurrera hasi ziren komertzializatzen dexedrina, benzedrina eta methedrina (anfetamina eta speed-a, guretzat) eta, kimika harekin sendatu nahi ziren sintoma asko eta asko garai hartako emakumeen munduarekin estu lotuta zeuden: nekea arintzen zien, etsipena jasanarazten eta, gainera, argaltzeko ere balio omen zuten, alegia, etxeko andreen estereotipo kulturala elikatzen zuten, senarrak beti nahi baitzuen etxean, neskame langilea ezezik, emakume alaia eta liraina (ikus, Preciado, B.: *Pornotopia. Arquitectura y sexualidad en Playboy durante la guerra fría*, Anagrama, Bartzelona, 2010, 160-161. or.). Emakumeak gazte mantentzeko balio omen duten pilulak asmatzera iritsi da, horrela, farmakoen industria: DHEA (dehidroepiandrosterona) deitzen dira pilula miragarri horiek (ikus, Lipovetsky, G.: *La felicidad paradójica*, Anagrama, Bartzelona, 2007, 262. or.).

zen haietara lehenengo aldiz, arnasa gogotik lipar batez hartu nahiz; eta gero eta maizago ondoko urteetan. Sexu-atseginez hilarazi nahi zuen tristura bizi ezin-zorrotzago hura; baina sexuaz bestaldera joan ezin zitekeela laister ulertu ere. Halere, hotzean, gizon baten berotasuna kilikagarriegi agertu bezain laister, teknika ilun eta aitortu ezinezko haietan ematen zen Elsa, eta sexuaren beharra bakarrean agortzen zuen, bihotzaren bakea, alde horretatik bederen segurtatuz ¹⁷³ .

Garai hartarako Euskal Herritik begiratuta, oso aurrerakoia da hau. Izan ere, franquismo gorrian, euskal emakume batek izan zezakeen sexu-heziketa eta esperientzia urriaren aldean oso aberatsa da Elsaren gorputza. Garai horretakoak dira, hain zuzen, narratzaileak darabiltzan bakarkako atseginarenean erdipurdikotasuna, erori aitortu ezinaren metafora, edo narritadura-teknikaren iluntasuna.

Alderatu Elsaren bitzta sexuala, esaterako, *Exkixu* nobelaren protagonista maskulinoaren bizipen kastratuekin, gaez, ohean, Kontxako baraderatik ikusi dituen emakumeak gogoratzen dituela:

«Eztitek barkaziorik!... Gorantz begira... Baina ederrak zeudek, alajainkoa! Izter luze beltzaran haiek...»
Atsegin bala iheskor batzuk inarrosi naute, eta barekeria ez-tian lasaitu naiz.

Berehala, ordea, tristura eta damua jabetu dira nitaz. ¹⁷⁴
Eta izen bat ahoskatu dute nire ezpainenek: «Gurutze» .

¹⁷³ *Ibidem*, 238. or.

¹⁷⁴ Txillardegik: *Exkixu*, Elkar, Donostia, 2003, 76. or.

Elsak esparru publikoan, gizonen esparruan, espiritu sortzaile maskulinorik ez badu, ez badu izan nahi eduki, agian, esparru intimoan, menderatu egiten du debekatuta izan duen gorputzaren antropologia.

Sexua, agian, beste emakume batekin

Sexu harremanak izateko gizonik ez du aurkitu Elsak, Vanden Broeck desiratuaren salbuespen puntualarekin, ez du ase zezakeen gizonik ezagutu. Areago, nazka ere eragin diote gizonik gehienek. Nazka eta higuina sentitzen du, adibidez, Pierreren eskuez pentsatze hutsarekin:

Eskua luzatu egiten da ikaragarri nirea bilduz; eta maite ez nauten gizonek baino gehixeago estutzen dit bere ahur bero horretan¹⁷⁵.

Baina bere sexu bulkada ez da desagertu horregatik: bakar-kako sexua hasi da praktikatzen, sarri, arestian ikusi dugunez. Sexu bizi horrek betetzen du, segurtatzen dio bakea bihotzean, hein batean besterik ez, ordea:

Sexu-atseginez hilarazi nahi zuen tristura bizi ezin-zorrotzago hura; baina sexuaz bestaldera joan ezin zitekeela laister ulertu ere¹⁷⁶.

Nora nahi du joan, ordea, sexuz bestaldera? Afektibitatea behar al du sexuarekin batera? Beste giza abere batek baino eman ezin diezaiokeen maitasun hunkibera behar al du? Haragia haragiarekin sentitu, dardarka, epel, lizun, busti?

Buruan darabiltzan irudien mekanikak bultzaturik, une batez, nahi gabe bezala, ordura arte ez bezala, gizon baten-

¹⁷⁵ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 237. or.

¹⁷⁶ *Ibidem*, 238. or.

gan pentsatu beharrean, Elsak beste emakume baten beharra sentitzen duela dirudi:

Zergatik ez dena aitortu emakume bati? Areago (eta ez zuen pentsatu nahi honetaz), behin edo bitan ez ote zuen nabaitu emakume harekiko gozotasun leun berri bat?¹⁷⁷

Irrika homosexual edo lesbiano hori, urrats bat gehiago izan daiteke bere izaeraz, bere femeninitasunaz kontzientzia hartzen ari den emakume honen kasuan.

Inspirazio lesbiano hori sakonago garatzen ez bada ere, iradokizun ustekabe horrek ongi azaltzen du nolako mundu ikuspegi zabala zeukan Txillardegik: apaizen kultura zurrurenaren erdian —ortodoxia politikoa bera ez zen askoz irekiagoa—, libre, aurreiritzien etsai ageri da.

Edertasun estereotipatuaren ajea

Elsaren subjektibitate femeninoa gorputzetik bertatik hasten da esnatzen, bere baitatik ez ezik, bere baitaren berme fisikotik, eta ez kanpotik, gizonen begietatik jasotzen duen irudiarekin. Izan ere, begirada maskulinoak azpimarratzen dion edertasunak ezinegona besterik ez baitio ekarri.

Ederra da Elsa, zinez, mendebaldeko kulturak emakume bati goستن dizkion ezaugarri guztiak ditu: gizonak erakartzen ditu fatalki, ar gosetien grina pizten du animaliatasunez, arrak erakartzeko funtzioa baitu edertasunak, gainerako animalien artean bezala, maitasun platonikoaren azpitik, gizonen eta emakumeen arteko harremanak oso gutxi humanizatu dituen gizarte burgesean. Baina, zoriona gabe, edertasun horrek zorigaitza dakarkio Elsari. Gizonek bere gorputza bilatzen duten heinean, jopu bizi da Elsa berea ez

¹⁷⁷ *Ibidem*, 238-239. or.

den gorputz batean, ezin du gailendu besteen desiragarritasunaren biologia sistematikoa.

Senarrak aitortu dio, zintzotasuna eta ankerkeria maila berean nahasiz, haren gorputza baino ez duela inoiz desiratu, maindireen azpian besarkatzeko baino ez duela behar izan¹⁷⁸; areago, emaztetzat, gaztetan zuen gorputzagatik hartu zuela aitortu dio, sexurako artefaktu guri baten jabe zelako, besterik gabe¹⁷⁹. Antoine Vanhaumme arkitekto aberatsak ere, haren gorputzaz kapritxoa hartu duelako gonbidatu du etxean egin duen luxuzko jaira eta, gero, haragiaren sari lizuna lortu ezin izan duenean, indarrez hartu ezin izan duenean, botata utzi du emakumearen etxeko atariaren aurrean. Elsaren amorrua berez etorri da:

—Ez diot sekula barkatuko! —esaten zuen ahapeka—. Zer uste zuen urde harroputz horrek? Beharbada, bere eroaldian, eta irudimenez, bere pizinan ikusi nahi nau, biluzik, berari irribarrez so¹⁸⁰ ...

Kontzientzia osoa du Elsak zorigaitzera eraman duen edertasun horrez. Eta bizitzak, aurrera doan heinean, uste hori indartu besterik ez dio egingo:

Edertasunak zoritxarrekoago egiten gaitu¹⁸¹.

Madarikatu ere egiten du bere edertasuna, gizartearen ispi-luak, gizonen ispilu estereotipatuak duen irudia erakusten dionean:

¹⁷⁸ *Ibidem*, 24. or.

¹⁷⁹ *Ibidem*, 74. or.

¹⁸⁰ *Ibidem*, 123. or.

¹⁸¹ *Ibidem*, 113. or.

Egokia zitzaidan gaztetan emakume ederra izatea.
Baina gaur madarikatu egiten ditut neure liraintasuna
eta neure begi nabar ilunak¹⁸².

Edertasuna eta antzutasuna

Bi aldiz zaio gorrotagarri edertasuna Elsari, bere gorputzaren edertasuna erdeinatzeko arrazoi gehigarria du, ederra izanik, antzua baita, ederra bezain antzua, antzua bezain ederra. Izan ere, gizonen gizarteak lehenetsi duen arrazionalitate biologikoak indargabetu, ahuldu, ilundu egiten dio gorputzaren baliabide estetikoak. Ezkontza eta familia ardatz nagusi dituen gizonen gizartean, edertasunaren gainetik, haurgintza ezartzen baitzaio helburutzat emakumeari: hor ditzake bere xede guztiak ase, ama izanik, seme-alabak gobernatuz, etxeko andere izanik¹⁸³. Ondorioz, Luc-ekin ez-konkudenta egon den bitartean, antzua den Elsari nabarmenago geratu zaio edertasunaren alferra.

Haurrik izan ezin zuela jakin zuenean, intuizio handiz, edertasunari egotzi zion, hain zuzen, antzutasuna:

Zertarako ote dira maila guztietan eta maiz xamar
edertasuna eta antzutasuna elkarrekin egokitzen?¹⁸⁴

Naturak berak determinatzen bide du egokitzapen hori.
Naturari buruzko begirada kulturala dela iragarri gabe,
Belgikako paraje jakin bi erkatzen baititu Elsak, metafora

¹⁸² *Ibidem*, 129. or.

¹⁸³ Gizateriaren historia osoan zehar elikatu diren amatasunaren eta emankortasunaren mito zein estereotipo guztiei buruz adibideak biltzea ez da batere zaila. Txillardegiren iturri esistentzialista aztertzeko erabili dugun Kierkegaardek egiten du bere historia hori guztia, esaterako: «etikoki hartuta, ugalketarekin lortzen du emakumeak gorentasuna» (*El concepto de la angustia*, op. cit., 86. or.). Halere, gizonari bezala, gizarteak erabakitzen duen esparru etiko horrez kanpo esparru estetiko bat ere onartzen bide dio emakumeari.

¹⁸⁴ Txillardegi: *Elsa Scheelen*, op. cit., 39. or.

naturalista eta determinista bat osaturik, edertasunaren eta antzutasunaren arteko uztardura zaputza nabarmentzeko:

Zertarako ote dira maila guztietan eta maiz xamar edertasuna eta antzutasuna elkarrekin egokitzen? Zergatik elkarren ekarle? Ardenak ederrak dira; baina hustu egiten dira, jendea han bertan ezin bizi izanik. Ardenak antzu dira, baina eder. Luc-ek maite duen Antwerpe-ko kaietako tegiak, ordea, itsusiak diren neurrian, itsusiak direlako itxura denez, jendea erakartzen dute. Antwerpen emankorra da, baina itsusi. Beti bat, beraz¹⁸⁵.

Emakume antzuaren gaia berriro aterako du Txillardegik *Putzu* nobelan. Gerra karlista eta erbestealdi luzeak nozitu ostean, bizitza zoriontsua antolatu du protagonistak, ezkontidetzat hartu duen Milafrangako Garazi emaztearen ondoan. Baina, halako batean, haurrik izango ez duela esan dio sendagileak emakumeari: *vous n'aurez jamais d'enfants*. Iragarpen mediku horrek zentzurik gabe utziko du Garaziren bizitza:

Ilundu egin zen Garaziren zerua; eta, ondorioz, nirea ere bai, eta uste baino azkarkiago (...)

Askotan, ilunabarrean etxetik jaitsi, eta Aturri ertzetik pasean ibiltzerakoan, umeak jostari topatzen genituen, ama gazteen eskutik edo inude janzkerako emakumeen besoetan.

Eta lehenengo aldiz erreparatu nuen (...): Garazi begira gelditzen zitzaiera, eta leunki mintzatzen¹⁸⁶.

¹⁸⁵ *Ibidem*, 36. or.

¹⁸⁶ Txillardegik: *Putzu*, op. cit., 334. or.

Hil egingo da handik hamar urtera, tristurak jota, arima zaurituta, haurrak eduki dituen emakumearen zoriontasun batea ezagutu gabe. XIX. mendeko gizarte tradizional batean bizi da Garazi, baina, Elsaren gizarte modernoan, ez dira gauzak askorik aldatu.

Emakume kontzientzia gabeak

Elsa, poliki-poliki, emakume izaeraz jabetzen ari dela ematen du, bestelako emakume subjektibitate bat garatzen ari dela, alegia. Ez du bere burua aise ikusten gizonen artean, eta ezta ere, gizonen eredia buru-belarri onartzen dutelako, batere nortasun propiorik ez daukaten emakumeen artean. Konturatu da emakume batzuek gizonen begietara ederra delako gorrotatzen dutenaz. Beste batzuek, aitzitik, estereotipo inposatuaren ontasuna zalantzan jarri gabe, gizonen begietara ederra delako miresten dute.

Edertasunagatik gorrotatzen dutenen artean dago bere koinata Esther, adibidez:

Elsa, alderantziz, ez zuten batere gogoko: ez Van Genk-ek, ez andereak. Esther-ena gauza nabarmena zen: emakume itsusiek ez dute sekula barkatzen emakume ederren edertasuna: Elsa irain garratza ziztzaion, begirada leun hura ezpata zorrotz; eta bere bekaizkeria ezin zuen izkutatu: Esther-ek Elsa gorrotatu zuen.

Beste aldean dago Lily, luxuz eta nasaikeriaz lepo bizi den goi mailako gizartean ongi txertatutako emakumea, Vanhamme arkitektoak etxean antolatu duen jai batera gonbidatu duenean, Elsaren edertasunaz jabetzeko duen asmo haragikoi instrumental hutsa legitimatu baitu emakume horrek:

—Eta nor ekarri behar duzu pizina horretara? Tristea litzaizuke, nik uste, hor bakar-bakarrik zuk igeri egin beharra. Ez didazu ukatuko, Antoine! Gainera, eta hau banekien lehendik, ongi aukeratzen duzu beti (...).

Eta begi-keinu gaizto bat Vanhamme-ri eginez, Elsa begiratu zuen nabarmenki (...).

—Uste dut edozein zozokeria egin daitekeela beragatik —ekin zuen Lily Vander Linden-ek— (...)¹⁸⁷.

Emakume horiek ez bezalakoa da Elsa, ordea, jarrera berbera antzematen du ederra delako gorrotatzen duen emakumearengan eta ederra delako miresten duen emakumearengan: bi-biak gaitzesten ditu. Bestelako emakumeak nahiko lituzke ondoan, munduan.

Gizonen nazka

Arestian esan dugunez, inguruabar maskulinizatu horretan, Elsa Scheelenek ez du Leturiak edo Peruk baino nazka gutxiago sentitzen. Bizitzak, denboraren unitate handienak, higuina ematen dio¹⁸⁸. Egunak, denboraren unitate txikiak, orobat: higuina ematen dio igandeak¹⁸⁹, eta, halaber, igandeen ostean datorren astelehenak¹⁹⁰.

Nazka hori ordea, ez da Leturiak edo Peruk senti zezaketen berbera kualitatez, aitzitik, Leturiak eta Peruk parteka-

¹⁸⁷ Txillardeggi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 116-117. or.

¹⁸⁸ *Ibidem*, 59. or.

¹⁸⁹ *Ibidem*, 140. or.

¹⁹⁰ *Ibidem*, 144. or. Camusen pertsonaia batek antzeko gorrotoarekin irekitzen du igande bat, esnatu orduko: «Igandea dela pentsatu dut eta aspergarri gertatu zait: ez dut maite iganderik» (Camus, *Arratza*, Kriseilu, Donostia, 1987, 24. or.). Gauean, berriz, goizeko gogoeta berarekin ixten du igandea: «Igandea galdu bat zela pentsatu dut (...) bihar lanera joan beharra nuela eta kontua ezer ez dela aldatu» (*Ibidem*, 27. or.).

tzen duten gizonen gizarteak inposatu dion guztiarekin nazkatuta bizi da Elsa. Nazka berezia da berea, nazka femeni-
noa:

Ez zuen ez«maite» eta ez horrelako hitzik batere gizaseme baten ezpainenatik entzun nahi. Behazuzeko garnataz jantzitako hamu pozoitsua zitzaizkion¹⁹¹.

Ezkonduta egon denean, senarrak erakutsi dion axolagabekeriaz nazkatuta bizi izan da protagonista¹⁹². Gero, senarrak maitasun harreman paraleloa daramala antzeman duenean, genero maskulinoak sortarazi dio nazka, oro har, hots, gizon batekin ohe bakarra partekatu beharrak¹⁹³. Gizona artasun animalia bilakatu zaio:

Gizonetan arra ikusiko zuen aurrenik: arra jelean, susara, gori, abereak baino okerrago. Hau ikusiko zuen beti lehenki, eta hitzetan ez zuen deusik ere sine-tsiko¹⁹⁴.

Asmo gaiztorik ez dakarren arren, berekin maitemindu den langile-apaiza ez da izango salbuespena: hark ere nazka emango dio¹⁹⁵. Ezin du Pierreren begirada jasan, ezin ditu Pierre inozoaren azalpenak entzun, asaldatu gabe. Maite ez dutenen eskuak, desira hutsez antzematen dituen esku sukartsuak baino nazkagarriagoak zaizkio maite duen gizon horren eskuak:

¹⁹¹ Txillardegi: *Elsa Scheelen*, op. cit., 231. or.

¹⁹² *Ibidem*, 33. or.

¹⁹³ *Ibidem*, 19. or.

¹⁹⁴ *Ibidem*, 124. or.

¹⁹⁵ *Ibidem*, 183. or.

Eskua luzatu egiten da ikaragarri nirea bilduz; eta maite ez nauten gizonak baino gehixeago estutzen dit bere ahur bero horretan¹⁹⁶.

Kontraesanak ere baditu Elsak, dena den, nazka horren iturburua ez baitu kanpoan kokatzen beti: barnean, bere baitan, bere buruarekin sentitzen du goragalea¹⁹⁷. Oso modu esanguratsuan, bere senarrak ezkontzatik kanpo sexu harreman deslaiak dituela aitortu dionean, bere burua zamatu du erruaz, mailarik eman ez balu bezala, senarraren jokabide arrakastatsua bere porrota baino gorenagoa balitzaio bezala.

Autogorrotoaren sentipena, noski, ez da sortzen gizon heroikoen kasuan. Haiak kanpoan dauzkate arerioak, gizar-tean, munduan, unibertsoan. Pentsaezina da autogorrotoa Peru Leartzakoarengan, pentsaezina Leturiarengan bizitza estetikoarengatik borrokan ari den bitartean —emaztearengana itzuli denean, eremu etikoan murgildu baita, denentzat baliagarria den esparru batean¹⁹⁸, porrota onartu baitu burutu nahi zuen proiektu indibidualaren aurrean—.

Gorroto konkretua

Denboraz, ordea, desagertu egingo zaio erruaren itzala, gizonengana sentitzen duen nazka gorroto gordin bilakatuko da:

Nire bakardadean ohartu, eta lagundu nahi naute-la... Ipuinak! Gauza bakar bat nahi dute nigandik! Denak gorroto ditut... «Denak gorroto ditut, bai, gizon guzti-guztiak!»¹⁹⁹.

¹⁹⁶ *Ibidem*, 237. or.

¹⁹⁷ *Ibidem*, 76. or.

¹⁹⁸ Kierkegaard, S.: *Temor y Temblor*, *op. cit.*, 45 or.

¹⁹⁹ *Ibidem*, 136. or.

Pozoitsuak zaizkio gizonak, sugedorriak. Jolas-objektutzat hartu baino lehen, Pierre langile-apaizari aitortzen dizkio sentipen ernaldu berri horiek, harekin maitasun konturik nahi ez duenez, lagun harremana izan dezatela eskatzen dionean:

—(...) Argi eta garbi aitortuko dizut: pozoia iruditzen zaizkit gizonen hitz leunak²⁰⁰.

Dena den, Elsaren gorrotoa Peru Leartzakoarena baino konkretuagoa da. Elsak ez du gizartea gorrotatzen: harreman ona dauka familiarekin, ederki moldatzen da lanean, ongi adosten da emakume desiragarritzat hartu nahi ez duen unibertso maskulinoarekin, bera baino gazteagoa den Lacoste jaunarekin, adibidez²⁰¹ ... Ez darabil inoiz Peruren ukazio unibertsala:

Baña, mendekatu egin bearra zegoen neri egindako burla (...). Gizadia gorroto nuen; etsai zitzaizkidan danak, eta etsaitzat artu bear nituen²⁰².

Era berean, sentituko duen mendeku-beharra bera askoz konkretuagoa izango da: gizon ahul eta inozo baten tamainakoa izango da hartuko duen mendekua, ez oso heroikoa, alegia.

Beldurra

Gizonen gizarteak dauzkan botere marrak ongi ezagutzen baititu Elsak. Badaki gizona dela nagusi eta haren alde makurtzen dela generoen arteko balantza. Beldur da Elsa:

²⁰⁰ *Ibidem*, 230. or.

²⁰¹ *Ibidem*, 185-186. or.

²⁰² Txillardegí: *Peru Leartza'ko*, *op. cit.*, 120. or.

(...) Gizon guztiekiko beldur zen Elsa; eta hauek be-
roago eta atseginago eta bihozkorrago, eta Elsa bel-
durrago, uzkurrago eta atzerago (...) Ez zen gizonik
batekin ere fio²⁰³.

Beste emakumeren batekin nahiko luke bere beldurra par-
tekatu Elsak. Baina ez du emakume lagunik, bere aman izan
ezik, eta hura, zaharra delarik, hiriko bizitzatik urrun bizi de-
larik, ezin du laguntzat hartu. Gizarte maskulino burgesean,
genero-elkartasun femeninorik ez da ageri: nobela guztian
zehar ez du Elsak emakume bakar batekin serioски hitz egi-
ten; bai, ordea, maiz, desiratzen dutelako beldurra sortzen
dioten gizonekin.

Esango nuke, aitzitik, Txillardegiren nobelagintzan ager-
tzen diren gizon heroiko guztietan ez dela behin ere beldu-
rrik sumatzen, beldurra izateko arrazoiak nabarmenak
diren arren, intentsitate ezberdinetako gerretan nahastuta
dabiltzanez: arriskuz beteriko bidean dabiltza Leturia, Peru
eta haizeaz bestaldetik itzuli den arima, hirurak nortasuna-
ren borroka larrian; intentsitate handiko gerrarekin nahas-
tuta dabil *Putzu*; intentsitate txikiko gerrarekin nahastuta
dabiltza Antton Ezkizunekoa eta Antton Labartzakoa.

Zoriona edo maitasuna

Elsak zoriontsu izan nahiko luke, giza abere ororen irrika
den heinean. Horretan ez dago errenuntzia ahalmenik. Era-
baki sendo batzuk ere hartu ditu zoriona erdiestearren,
etxez aldatu da, lanez aldatu du, espainola ikasten hasi da, bi-
daiatzeko asmoz, bizimodua bestela antolatzen saiatu da.
Baina ez du jakin, ez du asmatu zorionari oinarriak jartzten.

²⁰³ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit., 230 . or.*

Gizarteak zoriontsu izateko modua ere inposatzen baitio: harreman etsigarri batetik datorren arren, maitemindu egin nahi du, maitatuko duen gizona aurkitu nahi du. Areago, Elsak gizon bat, gizarte bizitzan lekua egingo dion eskarri bat aurkitu behar du, ezinbestez. Gizonik ez duen emakumea zoritxarrarekin lotzen da gizarte burgesean. Elsak berak adierazten du estereotipo hori Pierre-ri itzultzen dizkion erantzun zakar batzuen bidez:

—Zoritxarreko zat jotzen nauzu, ezta? (...).

—Gizon bat falta zait, ezta? (...).

—Gizon bat behar dut, ezta? (...).

—Maitagune-giroa falta dut, beraz (...) ²⁰⁴.

Ezkonduta zegoenean, senarrarekin zoriontsua izan zenik ezin ukatuko du. Ezkontza krisian erori, eta banatu ostean ere, modu iheskorrean, gizon maitatu baten ondoan bizi izan ditu unerik atseginenak, Vanden Broeck ezagutu eta Loosdrecht-eko aintziretan bi egun zoragarri igaro dituztenean. Eredu hori nahiko luke atxiki, ideal hori nahiko luke bizitzan gauzatu.

Betirako maitasun horren ezina iragartzen du jadanik, halere:

Zoriona laburra dela ongi zekien Elsa-k. «Joanak joan»... Bi egun zoragarri haiek betirako joanak antzematen zituen, zoritxarraren mortu zabal lehorrean laister mugarri bakarti bihurturik, sekula itzuliko ez ziren ordu argitsuen lekuko isil eta ilun, bi ²⁰⁵erota zahar gisa oroimenean bertan ia ezabaturik .

²⁰⁴ *Ibidem*, 205. or.

²⁰⁵ *Ibidem*, 102. or.

Bazekien Elsak maitasun horren iragankortasunaz, eta, besteetan ez bezala, ezkondu bititza laua zeramanean ez bezala, hain azkar zihozen minutuak gelditzen saiatu zen Loosdrecht-en²⁰⁶. Denboraren azkartasunak adierazten du, bi egun ezti horietan sortzaile izan dela, senarraren ondoan iruzurrik luzeena ezagutu ostean, bititza autentikoa bititzea zer den ikusi du. Baina ez du hautsi maitasunaren esparru hertsia, maitasun zoriontsua eta maitasun zorigaitzekoa besterik ez ditu bereizi, ez du bilatu zorionik beste esparru batzuetan, beste proiektu batzuen bidez²⁰⁷.

Betirako maitasuna

Hain zuzen, betirako maitasuna ukatuz, Txillardegiren hurrengo nobeletan —garai historiko zaharrago batean garratzen den *Putzuren* salbuespenarekin— gizon heroikoek istant labur batean ezagutuko dute emakume maitatua. Ohi denez, biologiaren istant gorenean, betirako maitasun-aitortzak egin dituzten arren, ez dute betirako maitasuna jarriko goiburutzat, hein batean, guztiak proiektu sendoak dauzkate burutzeke, etorkizun. *Putzu* bera, proiektu sendoak porrot egin dionean ezkondu da Garazirekin.

Oso adierazgarria da, zentzu horretan, haizeaz bestaldetik, itsasoaz bestaldetik itzuli den gizonak Soustonsen ezagutu zuen emakume profetiko gogorraren eredu, ez baitu sinesten betirako maitasunean. Emakume horrek, gau bate-

²⁰⁶ *Ibidem*, 98-99. or.

²⁰⁷ Berriro ere, Kierkegaardek ongi jasotzen du estereotipoa: «emakumea, bere buruaz ihes egiteko angustiaz, beste gizaki batengan babesten da, gizonarengan, alegia» (*El concepto de la angustia, op. cit.*, 66. or.

ko maitasuna aintzatetsiz, gau bateko sexu harreman lotugabea hitzartuz, zoriona, unearen gozamina besterik ez dela erakusten dio protagonistari:

—Mementoaren gozaketari deritzo zoriona... Mementoa ukatzea: horra gainbeheraren iturburua²⁰⁸.

Instantearen zorabio existentzialak definitzen du giza maitasuna bera.

Emakume hau ez da Elsa. Gizonak sortarazten dioten nazka guztiarekin ere, gizonengan sentitzen duen gorroto guztiarekin ere, Elsa ez da iritsi maitasunari buruzko eredu libre hau garatzera.

Besterik da Txillardegiren protagonista maskulinoen kasuan: Soustonseko emakumearen maitasun-eredua errepikatuko da.

Antton Ezkizunekoak mendialdean, ikastaro klandestino batean ezagutu du *Amaia* edo Axun, eta harekin bizi izan du, lau egun eta gau laburrez, bitzta gutzirako markatuko duen maitasuna²⁰⁹. Antton Labartzakoak ere, Arcachonen, gau bakar batez lehertuko du bihotza, eta gorputza atseginez zigortuko, *Jeannette* edo Alaznerekin, baina gau horrek bitzta gutzia balioko du²¹⁰.

Proiektu sendo eta zentzuemaile bati engaiatuta bizi diren Txillardegiren protagonista maskulinoek bere horretan gozatuko dute zorionak instantea ukitzen dueneko tangentea, itsasoaz bestaldetik itzuli den gizonak Soustonseko emakume profetikoari onartu zion harreman lotugabea errepikatuz:

²⁰⁸ Txillardegi: *Haizeaz bestaldetik*, op. cit., 193. or.

²⁰⁹ Txillardegi: *Exkixu*, op. cit., 214-217. or.

²¹⁰ Txillardegi: *Labartzari agur*, op. cit., 65-71. or.

—Bego. Gure artean ez da biharamonik izango.
Eta aldameneko txabola oktagonarian zenuen ge-
lara eraman ninduzun orduan (...).

Eta zure ohean enea izan zinen behin eta berriz (...)²¹¹.

Elsak, ordea, ez du nahikoa izan Vanden Broeckerekin Loos-
drecht-eko aintziretan eman dituen bi egun zoragarri ho-
riekin, betikotasuna, bizona osoa nahi zuen segurtatu gizon
harekin. Horregatik, nora esan gabe desagertu zaionean, se-
narrarekin jasan duen porrotarekin parekatu du esperien-
tzia, bigarren aldiz zapuztu zaio maitasuna. Gizonen gizarte
judeokristauan, heziketa jakin batek betirako maitasunaren
eredua hobetsi duelako, alegia, emakumearen fideltasunean
oinarritzen den betirako familiaren mitoan sinestarazi dio-
lako —digulako—, agian.

Gaizki aukeratu

Porrota jasan du bigarren aldiz, Elsak, baina ez du ikasi zo-
rionaren eta betirako maitasunaren arteko adostasuna
hausten. Heziketa zamatsua du gainean, ezin du desatxiki
hain ongi arrazionalizatu duen izaera afektibo hondoragarri
horretatik

Bi aldiz maitatu dut nik bihotzez; eta bietan izan naiz
iraindua, mespretxatua, ahaztua²¹².

Bi aldiz erori da, beraz, amildegirik sakonenera. Sinetsi egin
du bere maitasun platonikoaren sugarrari beste horrenbes-
teko sugarraz erantzuten zitzaiola ispiluaren beste aldean,
baina ispilua besterik ez zen, berak elikatzen zuen isla haus-
korra.

²¹¹ Txillardegí: *Haizeaz bestaldetik*, op. cit., 193. or.

²¹² *Ibidem*, 125. or.

Sisiforen mugimendua ari da errepikatzen behin eta ber-
rriz. Badaki, bere bizkarrean daramala katera lotzen duen
harria, aitortzen duenez, sobera maitatzean, betirako mait-
atzean baitatza bere zorigaitza²¹³ .

Bi aldiz egin du huts, gaizki aukeratu du, alegia, desbidea
aukeratu du, bi aldiz:

Behin eta berriz, utzi nuen bideak salba bide nintza-
ke, eta aukeratu nuenak, hain zuzen, kondena²¹⁴ ...

Azpirarragarria da, zentzu horretan, gizonaren erabakizu-
nari ausardia eta indar sortzailea eskatzen dion gizarte bur-
gesak zein bide meharretan barrena lotu duen Elsaren
aukeraketa-ahalmena: senar edo, bederen, gizon-lagun on-
bera bat aurkitzen asmatzearekin laburbiltzen da bere hau-
tuaren zuzentasuna.

Etsipena, heriotza-nahia

Gogoratuko dugunez, etxerako bidean kotxean zihozela,
gertutik ezagutu du Elsak senarrak buruaz beste egiteko
zeukan gogoa, kotxea zuhaitz baten aurka txikitzen saiatu
baita. Ulergarria denez —bere bizitza ere arriskuan jarri du,
nolabait esatearren, baimenik gabe—, erokeria galanta iru-
ditu zaio Elsari. Senarrak saioan huts egin eta gero eman
dizkion arrazoiak, berriz, txepelkeriak. Ezkondu-bizitzak
ase egiten zuela ondorioztatu dugu, ez zuela ulertzen bera-
rentzat asegarria zena etsigarria izan zitekeela senarraren-
tzat. Handik batera, senarrak daraman bizitza
tolesduratsuz jakingo du, ordea, senarra ez zaiola fidela,
alegia, beste emakume batzuekin dabilela, eta senarrak izan

²¹³ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 104. or.

²¹⁴ *Ibidem*, 126. or.

duen neke existentzial berbera hasiko da jasaten, burua botatzeko gogoak hartuko du:

Munduari on deritzotenak ez beste dira heriotzaren beldur; eta Elsa etsia zen bizi-az, barnetik hustuta, denaz arrunt gogaituta²¹⁵.

Gelak bereizi dituzte —ezkondu zireneko etxean bizitzen jarraitzea erabaki dutenez—, eta senarra neska gazte erdi biluzi batekin dantzan ikusi duen batean, heriotzaren beharra ezin biziagoa egin zaio:

Heriotza bera, berdin zitzaion. Berdin ez: desiragarria, desiratua, hirrikitua, bapatean²¹⁶.

Banatuko diren arren, bizitzen etxe banatan jarriko diren arren, Egunak aurrera joan ahala, bakardadea, heriotzaren ideia joango zaio gero eta gorpuztenago, gero eta hezur-mamitzenago:

Heriotzaren tema hori, urte askotan nire pentsamenterik baztertzeko saiatu naiz. Zertarako, ordea? Zergatik ez neure buruaz beste egingo? Eta kitto! Nori damutuko litzaioke?²¹⁷

Heriotza desiratzeko kausalitatea ia biologikoa, ia fisikoa da, halere: ez dago bizitzaren zentzu absolutuarekin lotua, ez da transzendentala. Baldintzagarri errealistagoak ditu: asperdura eta neke otzan-otzanak. Agortu egin da.

Ezagutu nahiko lukeen maitasuna erdietsi ezinik, gorputz ezin ederrago batean preso egonik, gizonen jostailu izango baita bizitza osoan zehar, etsipenera eta bakardadera darma denboraren hari zirauntsuak heriotzan izan behar du

²¹⁵ *Ibidem*, 58-59. or.

²¹⁶ *Ibidem*, 75. or.

²¹⁷ *Ibidem*, 129. or.

akabera, halabeharrez. Hondatu den erloju bat balitz bezala dabil Elsa munduan:

Ohera joatea onena! Ez dut besterik! Lo! Noiz betirako loan abiatuko?²¹⁸

Eta, hain zuzen, azkenean, heriotza aurkituko du Elsak pilulen gaindosi bat hartu ostean:

Bi«Bellergal» hartu zituen. Handik ordubetera bi«Valium»; eta gero beste hiru. Ezin loak har... Beste hiru hartu zituen. Alferrik. Beste bi«Bellergal» eta bi«Valium» batera. Lokamuts haiek piskanaka baretu ziren Elsa-ren barruan; bere oroimen nahasia azkenean pausatu zen. Eta Elsa-k ez zituen hiruetako kanpai hotsak entzun²¹⁹ ...

Berriro ere, emakume honen azken instantea ez da aukeraketa baten ondorio izango, nahigabea baizik, istripua ia-ia. Ez dago buru-hilketarik. Are gutxiago Peruren hautuan —Leturarenaz ez baitakigu ezer, baina, bai burutu duena— ageri den erabakiortasunik:

Itsaso aldera begiratu nuen: beltza. Azkeneko aldiz...

Baninjoan ni ere ilunpe beltz batera (...).

«Kemen izan» esan nion ahapeka nere buruari. «Segundu bat duk, eta akabo. Eta geroztik ez duk nabaituko ez penarik, ez goragalerik, ez bitasunik, ez kezkarik, ez ezer. Jaio aurreko pake berbera inguraturiko duk berriz (...).

Eta jaiki egin nintzen, eta atzera joan, abiadura artzeko. Ariñago asi zitzaidan biotza lehertzera bailijoa²²⁰ .

²¹⁸ *Ibidem*, 236. or.

²¹⁹ *Ibidem*, 274. or.

²²⁰ Txillardegi, *Peru Leartza'ko*, op. cit., 150. or.

Emakume baten mendeku-jolasa

Nahigabetasun berberaz, nahita ezingo lukeen gertakaria eragingo du Elsak, hil baino lehenago: Pierre langile-apaizaren lepora botako du gertatu ez den hilketaren errua.

Gorroto ditu gizonak Elsak, esan dugunez, eta mendekua hartu nahiko luke haietaz:

Mendekatu nahi bide zuen Elsa-k, izenik aipatzen ez bazuen ere: menderatu, pairarazi, norbait negarrez ikusi, maitasun-kontuetan borrero izan lehenengo aldiz!²²¹

Ez dago argi, ordea, bere kabuz mendekua hartzeko ahalmen nahikorik ote duen. Ahulegia dirudi, onegia, tolesdura makurrik gabea. Ez du ikasi gizonak hain ongi menderatzen duten gaizkiaren estrategia. Emakumeegia da, gizonaren ideologian.

Jolastu egingo du, hortaz, ahul eta inozo antzeman duen Pierrerekin, hain zuzen, beretzat batere arriskurik ez duenez:

Elsa aspertuta zegoen bere bizieraz; eta Pierre-ri buruz guztiz nagusi izanik, pittin bat jostatzeko gogo nabaitu zuen. Arriskurik ez zuen batere. Pierre ez zen Luc, ez Vanhamme, ez zen Vanden Broeck: Pierre haur bat zitzaion, haur errugabe bat; eta honen gaiztake-riak beraz, xinpleak eta errugabeak. Arriskurik ez; eta zergatik ez jostatuko pittin bat udaberriko epeltasun hartan?²²²

Pierreren ikasbide kristauan ere, ongiaren *desideratuma* nagusitu da beti, ez daki otsoen artean irauten, otsoentzat otso izaten.

²²¹ Txillardegi: *Elsa Scheelen, op. cit.*, 203. or.

²²² *Ibidem*, 196-197. or.

Idea egin eta handik egun batzuetara hasiko da gauza-tzen, ahula denak ahulagoa dena ongi aukeratu duenez:

Arrats hartan bere menpean nabaitu nahi zuen gizon bat (...) Atsegin gaizto bat dudarik gabe: Pierre erreguka eta guztiz liluratuta senditzea, desio bizian; eta orduantxe«ez» esan ²²³ ...

Pierrerekin jolastera asperdurak bultzatzen duela aitortzen digu Elsak, gaur egun, gure gizarte hipermodernoa garratu diren asperdura estaltzeko jolas makabro guztiak iragarri ²²⁴ :

Bere bizia oso aspergarria zen; eta hain atxematen zuen Pierre aingeru eta izuti, jostailu bat haur asperduak bezalaxe nahi zuela berak ere Pierre ondoan giro epel hartan ²²⁵ .

Noizean behin, ordea, zalantza sortzen zaio, jolas egin nahi hutsal berari helbururik ez dio aurkitzen:

Zergatik jolastu nahi zuen Pierre-rekin? Zeren-eta joko bat baizik ez zitzaion: bazekien Pierre-k maite zuena, nahi zuena bederen (...) Eta hau gizon baten gan nabaitzea ez zuen Elsa-k istimatzen. Zergatik kili-katu nahi zuen, beraz? Ez zekien ²²⁶ .

Jolas txikian zergatik egin ez daki, bizitzan, jolas handian, amets handian, zergatik egin ez dakien bezala, agian.

²²³ *Ibidem*, 203. or.

²²⁴ Errealitatean nahikoa tipifikatuta dagoen ohitura gaizto hau zineman erretratatu da ongi. Ikus, esaterako, Q. Tarantinoren *Death Proof*; edo *Elephant*, Columbine High School ospetsuan gertatutakoak narratzen dituena; edo, *Henry. Portrait of a Serial Killer*; edo, *Funny Games* austriarra. (ikus, Bater, J.; R. Dalmau: *Psicópatas en serie. Las 50 mentes más perturbadas del cine*, Raima Edicions, Bartzelona, 2008; Mongin, O.: *Violencia y cine contemporáneo*, Paidós, Bartzelona, 1997).

²²⁵ Txillardegik: *Elsa Scheelen*, *op. cit.*, 203. or.

²²⁶ *Ibidem*.

Baina, jolas egiten du, bizitzan amets bezala. Eta, azkenean, burutzapena ematen dio prestatu duen intentsitate txikiko mendekuari, Pierre ahula hartzen du mendean, elkarrizketa umiliagarri baten bidez:

—Elsa, burua galduko nuke zuregatik; eta, hain zuzen... .

—Zoritzarrekotzat jotzen nauzu, ezta? —zakarrean.

—Hori uste dut, Elsa. Zure biziera hutsa iruditzen zait.

—Gizon bat falta zait, ezta?

—Zure biziera ez da betea, ezin izan daiteke... .

—Gizon bat behar dut, ezta? Ezagutu dugunok beharrrago omen. Ez da hala?

—Arren, Elsa. Ez alde horretatik har nire esanak! —Eta barre egin zuen harrigarriro.

—Elsa! Entzun arren!

—Ez nekien nik zuek apaizok honen bero eta ausarta zinetenik... . eta gu emakume ezkonduetik gainera!

—Elsa!... Utz nazazu dena azaltzera!

—Berandu da. Orain badakit nolakoa zaren: beste eskuzabal bat, emakume leunen bila ari!

—Elsa! Aski da! Oker zaude arront, goitik behera! Maitte zaitut!

Eta eskua heldu zion.

—Ken esku hori —Elsa-ak zakarki baztertu zuen—²²⁷ .

Zein izan da, ordea, mendekua tamaina? Gizarteaz mendekatu da ala, gizarteaz mendekatu ezinean, gizon ahul konkretu batez mendekatu da?

Txillardegik beti pertsonaia alegoriko edo sinbolikoak darabiltzala aintzat hartuz gero²²⁸, Pierreren atzetik gizon

²²⁷ *Ibidem*, 205. or.

²²⁸ Txillardegi, in, Agirre, J.: *Hitzaz hitz. Txillardegirekin solasean*, op. cit., 54-55. or.; *Euskal Herria helburu*, op. cit, 144-145. or.

guztiak egon daitezkeela pentsa genezakeen, nonbait. Baina, orduan ere, oso hutsala da Elsaren mendekua: arbuiaitu egi-ten du, erdeinatu, besterik gabe.

Elsaren mendeku postumoa

Elsaren mendeku-objektu izan den Pierre langile-apaizak, ordea, uste baino zigor handiagoa jasoko du, azkenean. Jolas moduan hasi denak ondorio dramatikoak izango ditu Pierrarentzat. Elsa pilula gaindosiz hilko bada ere, arestian aztertu dugunez, polizia Pierreri egotziko dio hilketa, lekuko asko baitago azken hilabeteetan bera izan dela Elsaren inguruan ibili den pertsona bakarra: jendaurrean liskarren baten lekukotasuna ere utzi dute.

Zentzu horretan nobela biribildu egiten da. Ezin da esan, Ibon Sarasolak egin zuenez, *Elsa Scheelen* bi nobelak osatzen dutela, are gutxiago, Pierreren protagonismoak Elsa bazterraziko duela²²⁹. Ezin da esan, Sarasolaren argudio maisutua behin eta berriro errepikatuz, Pierre azaldu ostean, Elsa Pierreren ekintzen eragile pasiboa denik²³⁰. Aitzitik, Pierre biktima hutsa izango da nobelan agertu orduko. Pierrre agertzearekin hasi da garatzen Elsaren ezkutuko mendekua.

Hein batean, Pierre eta bere zalantzak —klase borrokari, nazio borrokari... Txillardegiren beste kezka politiko batzuei zabalpena emateko ez ezik—, artefaktu bat bilakatzen dira Elsarentzat, tresna, emakumeak burutu behar duen mendekuaren objektu nahigabea.

229 Sarasola, I.: «Elsa Scheelen», in *Txillardegi eta Saizarbitoriaren nobelagintza*, www.idazleak.org, 4-5. or.

230 Cid, C.: «Euskal literaturaren hiru emakumezko pertsonaia: Elsa Scheelen, Gisèle eta Antxonon aman», EGAN, Donostia, 1996-1, 37. or.

Hainbeste kritikatu den nobelaren bitasuna eta, ondorioz, gorputzgabetasuna —bitasun hori, *per se*, lejitimoa izango ez balitz bezala—, batasun bilakatzen da, Elsaren irudia indartu egiten da errekurtsio literario nahiko interesgarri.

Beti ere, zuzena bada gure interpretazioa.